



**R. P. Honorati Fabri, Societatis Jesu Theologi,  
Apologeticus Doctrinæ Moralis Eiusdem Societatis**

**Fabri, Honoré**

**Coloniæ Agrippinæ, MDCLXXII**

VIII. Ea breviter refutantur, quæ Illustrissimus D. Prosper Fagnanus contra auctores Societatis adduxit in suo tractatu, de Opinione probabili.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94565](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94565)



## DIALOGUS VIII.

## De Opinione probabili.

In quo ea breviter refutantur, quæ Illustriss. D. Prosper Fagnanus contra auctores Societatis adduxit in suo tractatu, de opinione Probabili.

1. PITHANOPH. **R**EM sanè grandem aggressus es, Antime, & arduam reverà provinciam suscepisti; qualem virum, Deus immortalis, impugnandum tibi proponis; cum sine aliqua offensione, vix unquam huiusmodi Magnates impugnari possint; honoris & observantiae à nobis exigunt officia, quibus colantur pro dignitate, non vero argumenta, quibus impugnentur; si pugnare libet, te committe pari; quare plurimum vereor, ut tibi res prospere cedat & benevertat; tritum illud huc fortè quadrat,

*Sus dederat penas, exemplo territus huius,  
Palmitē debueras abstinuisse caper.*

Optimè tenes quanti steterit doctissimo Praefuli, qui auctorem istum refellere voluit; nos verò, si cum illo, quid amabò sumus? nescio, an seriò hæc apud te reputaris.

2. ANTIM. Ludis, Pithanophile, alioquin non leviter mihi stomachum moveres; quasi verò Illustrissimus auctor egre unquam ferre queat innocentissimam dissertationem, cum incredibili observantia & singulari modestia conjunctam; exponam dumtaxat meas rationes, absque ullis verborum aculeis & styli acrimonia; quod utinam ii fecissent, qui contra nos scripserunt; si rem illæ atque intentum conficiant, ingratum auctori, veritatis amantissimo minime accideret, cui enim viro ingenuo veritas non placet? inde igitur in ejus offensionem minime incurram; immò summæ apud eum gratiæ futurum, mihi facile persuadeo; si verò illæ à scopo desectant; agrè laturum non puto, cum vel inde illius doctrina maxime confirmetur, unde novis argumentis impetita, integra remaneat atque illibata: Christianos inter, versamur, apud quos suus semper fuit insonti & iustæ defensionis locus; si enim ferro ferrum, modò id cum moderamine fiat inculpata tutela, ut vocant licitè repellitur, cur non jure pari stylus retunderetur stylo? accedit, quod illud præsertim nostram defensionem summopere commendabit, quod sanctissimos & doctissimos viros defendimus, qui cum ex hac vita decesserint, se ac sua non valent ultra defendere; id certe vita functis pii ac necessarii subsidii, absque iniustitia, recusari nequit; & si pupillis tutores leges assignant, quorum est, pupillorum rem administrare, eosque ab illatis vindicare injuriis; cur de auctorum libris, seu liberis, idem non dicamus? pupilli sunt, tutoribus indigent, qui eorum causam tueantur. Absit ergo, ut iustam istam defensionem ingratam cuiquam fore, arbitrer; & si vel minimahujus rei suspicio mihi incideret, gravissimam auctori Illustrissimo injuriam à me inferri putarem; vel inde certè pessimi delicti reus. Quod demum spectat ad doctissimum illū Scriptorem, cui plurimò stetit huiusmodi refutatio, illud potissimum in eo castigandum esse putant ii, quibus libri re-

cognoscendi traduntur, quod paulò acrius & acerbius in optimum senem scripserit: ita ego temperabo stylum, ut nihil nisi mite & humanum & singulari conditum modestia ex eo profuatur; solvam, seu retorquebo argumenta, citra convicia & contumelias; falsata loca restituiam; diluam imposturas nostris affectas auctoribus, at citra recriminationem; pessimum certè defensionis genus, quæ bonam alioquin causam malam efficit, & insontem defensionem novi accessione delicti conspurcat; nihil igitur inde mihi timendum est, unde una timoris causa præcluditur.

3. PITHANOPH. Animos fecisti, Antime; mirum, quantum iusti timoris mihi res illa incusserat; sed vanos pavores abegisti; unde tibi plurimum obstrictus sum; agamus igitur, pro more: legi attentè illud opusculum, quod nobis prostat, & multa in eo refutatione digna mihi visa sunt; sed qua tandem methodo suscepto munere defungemur? an fortè omnia discutienda esse putares? sed quis unquam finiat an loca omnia ab eo laudata in examen vocanda? & cum proprio textu componenda? sed vix grande volumen huic provinciae satis esset: quid ergo in his consilii?

4. ANTIM. Jam indicaveram; nostros & nostra dumtaxat defendo; exteri quippe defensione nostra non indigent, si quid paulò solidius afferti à se aliquando existimet, si ve ad nostram, eamque communem sententiam infirmendam; si ve ad suam, quæ est opposita, confirmandam, refellere non omittam; immò si quid ex Patribus, & antiquis Scholasticis, D. Thomas, S. Bonaventura, & Scoto, in eundem finem protulerit, illud obiter discutiatur, & pro more loca illa in bono lumine collocabo. Majoris porro distinctionis ergo, numeros ab Illustrissimo auctore margini appositos, eorumque seriem accuratè sequar; & ut vocum multiplicitem, ingratam multis, saltem ut plurimum, fugiam; Illustrissimi dumtaxat nomine auctorem illum appellabo. Agamus igitur, nam in præludiis nimii sumus.

5. PITHANOPH. num. 1. Docet, constitutiones decretorum singularibus opinionibus esse præferendas, nimirum oppositas; sed hoc nihil ad opinionem verè probabilem; illa enim opinio, quæ dictis constitutionibus, vel regulis Patrum opponitur, probabilis non censetur: num. 2. damnat proprium sensum, qui juri repugnat; rectè, tunc, nimirum, proprius sensus opinionem probabilem non facit: num. 3. ad 13. rectè omnia; nimirum Hominis sapientiam, aut stultitiam ex dictis quidem, sed præsertim ex factis censendam esse; item dictis SS. Patrum standum esse, nisi vel Ecclesiæ decreto aliter statutum fuerit, vel alii Patres secus sentiant; jure item Abbatem castigari, qui dictum unius privati auctoris, in pertinentibus ad fidem dicto Papæ perperam anteponebat; item judicem debere judicare secundum decreta Patrum & leges, non secundum proprium sensum, legibus scilicet contrarium; cuncta hæc facile admittimus.

6. ANTIM. Neque ipse abnuo, aliqua citationes non ita fortè probatæ, ut illa Augustini lib. de vera innocent. cap. 311. hunc librum apud Augustinum non invenio, nec in Elencho Possidii, nec in Indiculo Bellarmini, sed in iis minime nobis hærendum, cum ad præsentem disputationem non faciant, num. 13. ad rem propriam Illustrissimus accedit; ubi quaerit, utrum in omni materia, liceat sequi opinionem quamcumque probabilem, num. 14. in summam ea redigit, quæ in reliquo tractatu discutienda sunt,







etiam in hoc Illustrissimus sibi contradicit, dum asserit, ab appellatis auctoribus certam & incertam seu probabilem conscientiam statui; deinde non jam per opinionem, vel actum opinativum, actionem esse licitam, dicimus, sed per iudicium practicum, quod certum est, non opinativum, ut in superiore congressu contra R. Marinarium firmatum est. Deinde nunquam diximus, nec dicemus unquam, opinionis verè & certò probabilis usum peccati periculo subesse; & multo minus, per oppositam probabiliorem actionem illicitam adstrui; repugnat enim, eandem actionem licitam & illicitam certò iudicari.

10. ANTIM. Sed ad auctores citatos, num. 26. veniamus, appellat Sanch. in Decalog. lib. 1. cap. 9. num. 4. ubi, inquit, 17. auctores pro sua sententia laudat, qua scilicet opinionem minus probabilem & minus tutam quemlibet sequi posse, affirmat; id quidem non, num. 4. sed 14. & illud minus tutam non accipit adversativè, quasi tutam non sit, sed comparativè; ita ut opposita tutior sit, non certè formaliter; tutum enim, uti saepe diximus, in individuo positum est, sed tantum formaliter; & ibidem disertè asserit, id fieri absque peccandi periculo, nosque operari cum morali certitudine, qualis in opinione probabili, nimirum in illius usu & praxi reperitur; hæc diserta sunt Thomæ Sanchez verba: unde constat, hæc ipsi ab Illustrissimo imponi, quod nullam certitudinem in hoc admittat, & cum periculo peccandi quemque licet operari posse: quod ad Suarem pertinet, in aliis congressibus evicimus, ab eo certam statui conscientiam. Imponit etiam eidem Sanchez, num. 27. quasi ad omnem materiam, doctrinam illam extendat; cum tamen Sanch. num. 22. nimirum eo loco, quo ab Illustrissimo citatur, discrimen latum agnoscat, inter Iudicem fori externi & interni; nempe ille inter partes, inquit, à Rep. ita constituitur, ut secundum id, quod magis æquum est, id est, secundum iura probabiliora, sententiam ferat; illud porro, quod dicit, in omni materia procedere, intelligitur de consilio alteri dando; ita ut consiliarius secundum quamlibet opinionem verè ac certò probabilem, licet ipse oppositam sequatur, vel probabiliorem reputet, consilium dare possit, idque in omni materia. Quod autem Sanchez opinionem dumtaxat certò probabilem admittat, patet ex iis, quæ scribit sub finem, num. 18. qui tamen dubitaret, inquit, an aliqua opinio esset probabilis, nequit tuta conscientia illam sequi, num. item 28. & 29. eidem Sanchez affingitur, quod dicat, à Magistris in scholis doceri posse licet opinionem minus probabilem; hoc tamen Sanchez non dicit, imò contrarium asserit, eos peccare, saltem venialiter, quia, inquit, nonnullam discipulis iniuriam irrogant, num. 26. modò tamen opiniones illas verè probabiles reputent; si autem inde gravis injuria auditoribus inferretur, ex principiis Patris Sanchez gravis Magistri culpa esset.

11. PRISIANOPH. Imponit ibidem num. 27. Gabrieli Vasquez, quasi doctrinam illam opinionis minus tutæ ad omnem materiam extendat, d. quest. 19. art. 6. d. 63. num. 3. quod certè ibi non dicit, sed tantum à quibusdam recentioribus doceri asserit; imò contrarium tradit, v.g. cum agitur de administratione Sacramentorum, in qua varietas opinionum non versatur circa quæstionem purè moralem, qua scilicet quaritur an hoc, vel illud agere liceat; sed circa Sacramenti opus, utrum scilicet hoc, vel illo modo, integrè fiat; tunc enim cap. 2. num. 4. disertè statuit, servandum esse morem & consuetudinem Ecclesiæ,

quæ reverà talis est certa dumtaxat materia, aut forma, circa casum necessitatis, in consecratione Sacramenti adhibeatur; ideò etiam statuit cap. 3. per totum, ex obligatione charitatis erga proximum, perperam igitur Vasquez imponitur, quod in omni casu, liceat sequi opinionem minus tutam, in administratione Sacramentorum. Quod pertinet ad Advocatum, nihil habet Vasquez, disp. 64. cap. 1. in quo auctores omnes non consentiant; nimirum proponi posse ab Advocato Iudici omnia clientis iura verè ac certò probabilia, licet oppositæ partis causam probabiliorem iudicet; semper enim anceps & dubia causa remanet; & fieri potest, ait Vasquez, ut causam illam probabiliorem iudex reputet, quam Advocatus minus probabilem esse censuit; imò Sanchez addit hanc limitationem num. 54. nisi pars clientis sit parum probabilis, & in quam, aut nunquam, aut raro iudices inclinent; Sanchez igitur vult, eam probabilitatem adesse, quæ faciat, ut iudices in causam non raro inclinent, ad hoc ut Advocatus eam defendendam suscipiat. Idem Salas sentent. disp. sect. 11. num. 104. cur ergo Illustrissimus utrique imponit, quasi docerent, quamcumque causam minus probabilem ab Advocato licet defendi posse? accedit, quod in eo casu Sanch. num. 53. Advocatum & clientem obligat ad erogandam elemosynam, ad versæ parti, casu quo in gravem inopiam incideret.

12. ANTIM. Transiit Illustrissimus ad num. 30. ubi vitio vertit Gabrieli Vasquez, Sanchez & Salas, quod dicant consiliarium, modò juxta unam, modò juxta oppositam partem consilium dare posse, etiam si hanc minus probabilem & minus tutam reputet. Sanchez loco citato, nimirum num. 20. nihil habet de minus tuta, sed tantum de minus probabili; nihil autem est consilium, nisi docere petentem consiliū, hanc opinionem esse verè probabilem, ac proinde licitam & tutam, qualem hic auctor semper reputat; & si consulti licet eam sequi, cur non aliter qui ab ipso consilium petit: multas autem limitationes addit Sanchez, quas Illustrissimus dissimulavit. 1. quod melius sit, juxta eandem semper opinionem consilium dare. 2. quod ipse consulti declarare debeat, oppositam esse, aut saltem sibi videri probabiliorem. 3. limitationem addit Vasquez d. disp. 63. c. 4. n. 14. quod non possit consulti minus probabilem consilium, sed tantum probabiliorem, quando agitur de imponenda consilium petenti aliqua obligatione, v.g. restituendi. Idem Salas sect. 9. num. 89. quia durum est, hominem ad id obligare, nisi probabilis sit, illum teneri: addit tamen Sanchez, num. 21. non videri à se, cur ipse consulti indicare etiam non possit consilium petenti oppositam opinionem, quæ dicte obligationi eximit, verè quidem licet minus probabilem esse, ac proinde tutam: sed apponamus verba Illustrissimi, imò Sanchez, inquit, dict. cap. 9. num. 20. dicit, posse consultores ammarum modò juxta unam, modò juxta aliam opinionem consilium, & quandoque prudenter facere, minus probabilem & minus tutam opinionem consulendo, quando judicant, probabiliorem, difficile fore petenti, vel consilium petenti. Sanchez tamen d. n. 20. hæc tantum scribit, quare poterunt hi, nimirum viti docti, modò juxta unam, modò juxta contrariam opinionem consilium, quamvis melius sit, semper juxta eandem & maxime inscriptis, ne varii deprehendantur. Quid dissimilius? copulavit autem Illustrissimus primam clausulam, modò juxta unam, & c. quæ num. 20. cum alia, & quandoque prudenter, & c. quæ







fere conspiratione, eidem praelussent, ad restringendam nimiam nonnullorum Theologorum laxitatem, aut licentiam.

16. ANTIM. num. 37. & 38. Patrem Sanchez notat quod dixerit *dist. cap. 9. a num. 27. ad 32.* poenitentem, qui verè probabilem opinionem sequitur, modò cetera ad sint, esse dispositum ad beneficium absolutionis à Confessario recipiendum, licet hic oppositam opinionem sequatur: supponit autem Sanchez, dictum poenitentem virum doctum esse ac peritum; quis autem neget, illum uti jure suo, & nullo jure Confessarium posse illum ab opinione verè probabili dimovere, aut negare absolutionem, nisi sententiam mutet; citat in hanc rem Sanchez, dictis locis, plura quam viginti auctores magni nominis, nec ullum dubium est, quin hæc longe probabilior sit, quam opposita; parum abest, quin certam dicam, praelertim cum de docto poenitente agamus, quem sæpenumero, longè Confessario doctiorem esse contingit; tum deinde eundem Sanchez carpit, eo quod dixerit, *dist. cap. 9. num. 35.* Sacerdotem jurisdictione probabili utentem non peccare, licet minus probabile sit, eum tali jurisdictione pollere; tam multos auctores addens Sanchez, *lib. 2. de matrim. dist. 22. in fine*, pro hac sententia, ut reverà prudenter negari non possit, eam verè probabilem esse; accedit, quod nemo rerum suarum & juris probabilis usu interdicendus est, si possessio faveat, ut in hoc casu, praelertim cum defectum juris, seu jurisdictionis supplere possit Ecclesia, ac proinde nullum in ista irriti periculum Sacramenti, per I. Barbarius, *ff. de offic. Prætoris*; & longè dispar est ratio materiæ, aut formæ tantum probabilis, dispositionis poenitentis, potestatis Ordinis ministri, quarum defectum supplere nequit Ecclesia, uti supplere potest defectum jurisdictionis. Miror igitur maximè opere, quod Illustrissimus super hoc tam multis insignibus auctoribus litem moveat, non sine multa bile.

17. PITHANOPH. Profert Illustrissimus, num. 43. duo exempla, ut probet, ineptissima & periculosissima illa remedia esse, quæ ab usu probabilitatum accersuntur: Primum exemplum est, quod cum is, qui tenetur restituere centum aureos, non possit absolvi, nisi totum & statim integrè restituat, id est, si cum possit restituere, sine justa causa restitutionem differat; contrarium tamen doceat Molina, *tom. 3. tract. 2. dist. 153 num. 1.* aliud exemplum est, quod cum sit probabilius, famulum non posse ducere concubinam in domum Heri: Azor tamen, *part. 2. lib. 12. cap. ult. quæst. 8.* famulis hoc ipsum permittat; salutaria profectò remedia, quæ afferunt hominibus, inquit Illustrissimus maximam conscientia serenitatem; tum deinde *sub finem hujus num. 43.* sperare se dicit, Dei fietus clementia, qui veritatem diu latere non sinit, illum ex tenebris erueret, & doctrinam illam præteritam auribus ac fere omnium mentibus infixam, quam Novatores à semita veritatis recedentes in mundum induxerunt, omnino convellere.

18. ANTIM. Quod Novatores viri eximii, de quibus *supra*, ab Illustrissimo dicantur, doleo ceterè, sed magis miror, tot igitur actanti Pontifices, Cardinales, Præfules, Doctores omnis generis, instituti & gentis, Novatores censendi sunt: abisti; non retorquebo tamen, & mera convitiis expositione contentus, ea satis vel inderefelli, mihi facile persuasum. Pro secundo exemplo nullum ex nostris appellat; gratulor, quod ceterè non omiserit, si forte ali-

quis occurrisset; unum Molinam pro primo nominat, *tom. 3. tract. 2. dist. 153 num. 1.* nihil Molina tale hoc loco, sed tantum *dist. 753. num. 1.* sed debuisset addere Illustrissimus Molinam hic loqui de restitutione latè sumpta, hoc est, quæ ortum non habet ex injusta acceptione, nec ex parte rei acceptæ, sed ex contractu, id quæ in eo casu, in quo debitor habeat verum animum solvendi, & certò futura sit solutio, nec ex dilatione detrimentum ullum sequatur creditori, nec lucrum cesset, & mora parva sit, quæ creditor gravatè non ferat, & debitor agere tunc & difficilè solvere possit, in hoc casu, inquit Molina, debitor non est facile damnandus culpa lethali, & licet Confessarius urgere illum debeat, ut solvat, non tamen facile condemnare debet culpa lethali, aut absolutionem denegare, si reliquæ dispositiones adsint. Addit autem Molina, *num. 2.* quando agitur de injusta rei acceptione, vel detentione, restitutionem statim faciendam esse, id quæ sub lethali culpa reatu; quantum hic Molina ei sit dissimilis, quem Illustrissimus proponit, nemo non videt, & verè fuisse in votis, ut per se ipsum Illustrissimus auctorum monumenta consulere & recognoscere potuisset, non per alios, qui dubio procul omni optimo & doctissimo seni imposuerunt.

19. PITHANOPH. num. 44. ad rem propius accedit, & querit, an in moralibus, sequi liceat opinionem probabilem, præcisa omni probabilitate partis oppositæ, id est, an opinio probabilis per se sit regula morum, seu an in morali materia, licitum sit opinari; ut verum fatear, mirabilem istam questionem non capio; miserum me, quæ enim spe ad decidendam questionem accedere valeam, cum vel ipsam questionem minimè intelligam, si enim omnis partis oppositæ probabilitas à me præcinditur, pars certè opposita probabilis dici à me non potest; igitur neque illa probabilis statui; si enim pro parte opposita, sit certa lex, jam non opinio, at certa sententia est; igitur illa mea de qua queris, an liceat ea uti, improbabilis est, nempe ut jam toties diximus; si una pars certa est, altera probabilis dici nequit, igitur improbabilis est; contra verò, si pars opposita paulo gravi, aut rationabili motivo gaudet, improbabilis censetur; ac proinde illa certa, de qua instituitur questio; male igitur queritur, imò pessimè, in præcisa partis oppositæ probabilitate, opinionem probabilem sequi liceat. Illa porro explicatio quæ adducitur in questionem ipsam non quadrat, cum ab ea diversa sit; nihil enim vetat, licitum esse opinionem probabilem sequi, vel ea uti, licet opinio probabilis regula morum non sit; nempe regula morum, formalis scilicet, est ipsum judicium prædictum certum, ut jam toties diximus, seu dictamen rationis. Altera etiam explicatio minus appositæ est; quamvis enim daremus Illustrissimo, netas esse, opinionem sequi in praxi, non tamen inde sequeretur, illicitum esse, in materia morali opinari, id est, elicere judicium speculativum circa objectum morale, seu quod idem est, ad mores pertinens; unde vix crepiderim, questionem illam ab Illustrissimo rectè deo-di posse, quæ ab eo ita proponitur, ut sit à subjectione suppositio, ut vocat.

20. ANTIM. Fatetur deinde, num. 45. unam esse omnium fere recentiorum Theologorum, & Jurisperitorum sententiam, non peccare illum, qui opinionem probabili utitur, vel eam reducit ad praxim; ita est; modò scilicet verè ac certò sit probabilis; fatetur, inquam, esse fere omnium, imò illud, si reticere potuit; unus enim vel alter, inter tot, pro-



tum possumus? at si in his, certa veritas inveniri non potest, sed tantum probabilis? nihil enim aliud est veritas, nisi conformitas cognitionis cum objecto, ut communiter definitur in Scholis, non verò indubitata rei certitudo, ut minus appositè gloss. illa porro conformitas, vel certa est, quia certitudo est modus quidem veritatis; vel probabilis, id est, cum aliqua formidine conjuncta; ac proinde quisquis opinionem, quam verè probabilem esse certò cognoscit, prudentem assensum præbet, in veritatem objecti fertur, quamvis aliquantulum formidet de opposito, & si opinione illa utatur, certò judicat, honestam esse, & abesse peccatum, firmis ac solidis moribus, rationibus & consiliis ducitur ad operandum; nec utitur propterea opinione probabilis pro regula morum, sed statuta opinione verè ac certò probabili, habet regulam certam in judicio practico certo, quod circa usum dictæ opinionis elicit, antequam operetur, quod verò spectat ad locum Bernardi, jam illum Sturbockius explicuit, & in bono lumine collocavit: & verò electio opinionis certò probabilis est electio veritatis, ut constat ex dictis; licet enim opinio ipsa falsa esse possit, quod tamen assensus ille prudens fit, & usus illius honestus, falsum esse non potest. Sed hæc jam toties enucleata, inculcata, & firmata fuerunt, ut denuo regerere quasi pudeat.

22. ANTIM. Probat 2. num. 66. ex Aristotel. lib. 6. de morib. cap. 5. ubi vult, prudentiam esse cum veratione conjunctam; unde cum opinio non fundetur in ratione vera, à prudentia distinctam esse, necesse est: quis amò negavit unquam, opinionem distingui à prudentia? hoc tamen non facit; quin usus opinionis verè probabilis, sit prudens, & judicium prætium, quo talem usum prudentem & honestum judicamus, in vera ratione fundetur; cum certum esse, constat: deinde opinio ipsa formalis verè probabilis, est prudens, id est, à prudentia imperatur; cum scilicet ex ratione vera, id est, ex gravibus & rationabilibus motivis procedat: adducit alium locum S. Bernardi ex lib. 5. de confid. cap. 3. non 2. ut per errorem fortè Typographi scriptis; quid porro hic mellifluus auctor; quomodo superna, Deus scilicet & Angeli, à nobis investiganda sint, intellectus nimirum, fide, & opinione, ita tamen ut nec fides hæsitet, loquitur enim de fide divina, nec opinio certò asserat: sed quid quæso hæc ad opinionem probabilem in moribus? tertio probat n. 68. ex Arist. lib. 3. de anima non 2. ut dicit, cap. 3. ubi docet, intellectum rectum dirigì à prudentia, scientia, & opinione vera; unde, inquit, excludit opinionem probabilem, cum hæc falsa esse queat, sed protectò hic locus nostræ potius sententiæ favet; nam cognitionem certam ab incerta distinguit; incerta dicitur opinio eaque vera, id est, verè ac certo probabilis, seu in motivis gravibus & rationabilibus fundata, nam opinionem probabilem ab improbabili Philosophus optime distinguit, quod tamen adversarii nostri nunquam facere voluerunt, probabilis dicitur vera opinio, id est, cum ratione conjuncta; & verò si à Scholis opiniones probabiles explodendæ essent, quid amò Theologi, Philosophi, Jurisperiti, Medici docerent? locus ille Lactantii ex lib. 3. inst. cap. 27. non 25. ut scribit, stultissimi est hominis, inquit, præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera sint, an falsa, dubitavit, ad rem etiam non facit: agit hoc loco Lactantius de doctrina cœlesti, quam cum placitis gentilium Philosophorum comparat; aitque, stultissimi hominis esse, de doctrinæ illorum, quæ



incerta est, adharere, & Christi doctrinam, quæ certissima est, postponere; quid porro hæc ad propositam quaestionem? 4. probat ex eo, quod prudentia, quæ tendit ad verum, uti non possit opinione probabilis: non utitur opinione probabilis, ut proxima operationis honestæ regula, sed iudicio practico certo, ut saepe diximus.

23. PITHAGORAS. Eodem recidit quintum argumentum, num. 69. ubi dicit, iudicium probabile non esse virtutem, ita est, sed negari non potest, quin sit actus à virtute imperatus; est enim assensus prudens, modò certò constet, opinionem esse verè probabilem: deinde iudicium practicum certum omnia supplet, quæ à prudentia desiderantur; quo nimirum operans certus est, se prudenter & honestè operari; est enim proxima moralis prudentiæ regula; unde argumentum à Pico lamineo petitum corrumpit, quod certe valeret, si nullum esset iudicium practicum certum. 6. argumentum extat num. 70. & 71. in quo dicit, ad rectè operandum, requiri certitudinem saltem moralem de rectitudine operationis: rectè prorsus, idem & nos dicimus; unde habemus iudicium practicum certum, circa dictam rectitudinem versans, de quo jam saepius; unde fallum esse constat, illud quod subdit, eum qui utitur opinione verè probabili, hanc certitudinem non habere; quare malè infert, opinio est incerta, iudicium igitur practicum est incertum; falsa est consequentia, nam dictamen illud non est opinativum, sed omnino certum, ut jam saepe supra: eodem modo sententiam probat Illustrissimus, n. 72. repugnat, inquit, idem iudicium esse incertum ac certum, esto, sunt omnino duo iudicia, eaque diversa, etiam ex objecto; alterum speculativum probabile tantum, ac proinde incertum, alterum verò practicum omnino certum; & frustra quo ad hoc allegationes multiplicat. Octava probatio, quæ habetur, num. 72. potioris conditionis non est; non potest, inquit, idem actus esse probabiliter tantum licitus & certò licitus, in hoc etiam fallitur, nam per iudicium practicum ille actus humanæ operationis certò licitus cognoscitur; si certò, nulli ergo discrimini operans se se committit. Num. 74. sequitur non ratio, petita à similitudine administratoris, Medici, & nautæ, imperitorum, ac saepe fallentium, quorum opera nemo prudenter uti potest; igitur nec opinione probabili, ut regula conscientia Christianus prudenter uti potest, cum æquè fallat; sed hic parallogismus eodem vitio laborat, nec enim opinio regula est conscientia, sed ipsum iudicium practicum, quod nunquam fallit. Anum. 75 ad 77. decimum ex eo deducit argumentum, quod auctoritas unus gravis auctoris opinionem probabilem faciat; & tamen in iure, quædam opinio Perpiniani dubitatio appellatur; unde concludit, opinionem probabilem certitudine carere; quis hoc negat? sed quid inde? cum iudicium practicum semper certum sit: ex his autem observa, cum opinione dubitationem seu formidinem semper esse conjunctam; non tamen eam quæ omnem assensum sustineat, quæ est dubitatio propria, qua intellectus anceps remaneat, sed impropria & latè sumpta, quæ nihil nisi formidinem sonat. Unde modò demum ibidem sic ratiocinatur; omnis opinio probabilis est eligibilis, nimirum verè ac certò probabilis; sed omnis controversia est probabilis, certò nimirum & verè, quod falsum est; si enim sit controversia de probabilitate, non est certò probabilis, ac proinde minimè eligibilis; si de veritate objecti, & pars utraque motivis gravibus & rationalibus

fulciatur, citra certitudinem alterius, faciemur cum his restrictionibus licitum esse illa uti; unde nullum sequitur absurdum, nullum salutis periculum, ut dixi; imò hoc argumentum nimis probat, cum in controversiis oppositis, verè ac certò probabilibus, nesciri possit, utra sit falsa; eliges tutiorem; sed hæc potest esse falsa, si sit probabilior, si verè probabilis, falsa igitur eliges, ubi ergo erit illud verbum verax? Ubi veritas in intellectu? ubi prudentia, quæ semper in verum fertur? ubi opinio verè & verus intellectus? ubi certitudo moralis si fallit? ubi prudentia Domini, ægri, navigantis, qui administratore, medico & nauta mendacibus utitur? itaque licet uti opinione verè ac certò probabili, quia operatione in iudicio practicum certum semper dirigit, seu regulat.

24. ANTIMACHUS. Præ ceteris num. 78. Ubi duodecimum argumentum affert, parallogizat: si liceret, inquit, sequi opinionem probabilem, inde liceret, quicquidque opinionem sequitur, quia idem est opinabile & probabile, nec unquam intellectus assentitur ultimo, nisi ex probabilibus rationibus, nec eligitur, nisi opinari, sed movetur ab objecto: Unde sequitur, omnem opinionem esse probabilem: certum nimirum est, quod Illustrissimus tam acriter in probabilistas invehat, ex quorum sententia, tam horrenda & impia sequi, per luculentum errorem, existimat: sciat igitur, primo loco hanc nostram sententiam esse, ut ne quidem liceat sequi quicquidque opinionem probabilem, sed tantum illam, quæ verè ac certò probabilis est. 2. à nobis distingui opinionem probabilem ab improbabili, hæc enim est ex levibus dumtaxat motivis, seu rationibus, & sic ab omnibus bene sentientibus distinguitur. 3. aliam esse opinionem re ipsa & verè probabilem, aliam apparenter dumtaxat; aliud est enim tale esse, aliud talem cuiuspiam videri, ut toties diximus; differunt Aristotelis textum ad duximus. 4. nunquam intellectui liberum esse operari, sed vel rapti ab objecto, si est evidens, vel à voluntate determinari, non verò ab objecto, si non est evidens; vides quàm multa in paucis lineis menda & falsa, quasi veras sententias Illustrissimo statuunt. Ducit ibidem sententiam 13. ab absurdis, quæ ex nostra sententia sequerentur, pro quibus nos remittit ad num. 293. deinde num. 79. & 80. ex Alensi, & D. Thom. 14. & 15. rationem ducit, qui docent, rectum intellectum in objectum ferri, prout in se est; unde infert, intellectum judicantem secundum opinionem probabilem non esse rectum, quia non attingit rem, prout in se est, sed secundum apparentiam; hic etiam parallogizat, quia negari non potest, quin rectus sit intellectus, qui ex gravibus & rationalibus motivis assentitur objecto probabili; idque citra certitudinem, cum aliter rectè assentiri non possit; si enim certò assentiretur, non dubie rectus non esset; quia in objectum probabile certus assensus non quadret, atque ita prædicti auctores intelligendi sunt, ut de objecto quopiam judicetur, prout tale est, nimirum probabiliter, non certò, si probabile est; certò verò, non probabiliter, si certum, in quo nulla est difficultas. Argumenta 16. 17. 18. à num. 81. ad 84. ducit ex D. Bonaventura & Scoto, ex quibus ostendit, iudicium de rectitudine operationis, rectum non esse; quia certum non est; sed hoc facile negamus, qui iudicium illud practicum de rectitudine, certum esse dicimus; nec differtur Illustrissimus, num. 70. hanc esse communem Theologorum sententiam pro qua etiam nostros citat Suar. Sal. Less. cur ergo



opinionem impingit? à num. item 85. ad 90. ostendit PP. Salimaticens. & Cajetano iudicium prae-  
dictum procedens immediate imperium prudentiae  
certum esse debere, non verò fluctuans, & hoc ultro  
certum esse dedimus; sed hoc non facit, ne  
certum, & semper dedimus; inde autem Illu-  
stratione verè probabili uti liceat; quod iudicium speculativum à  
iudicio fallitur, quòd iudicium speculativum à  
practico nunquam distinguitur; unde etiam corrumpit  
argumenta 19. & 20. item 21. quod num. 90. ducit  
etiam Cajetano, & cum eo concludit, iudicium  
practicum certum esse debere: annuimus quoque;  
practicum certum non sequimur, quòd sem-  
per ad tutorem obliget; cum tamen hanc minus  
probabilem saepe numero esse contingat; sed hunc  
alibi iam refutavimus. Pro 22. & 23. citat Valen-  
tiam & Lellum; sed illud unum duntaxat volunt,  
notum honesti certum esse, id est, iudicium pra-  
dictum certum; quod hoc negat? constat autem, pra-  
dictum auctores Illustrissimo penitus adversari; quia  
dissent docent, primus quidem 1. 2. disp. 2. quæst. 14.  
punct. 4. alter vero lib. 2. d. cap. 29. num. 68. licet  
esse, ut opinio minus probabili: male igitur no-  
stros contra nostros citat.

35. PITHANOPH. Sed jam ad Achillem suum Illu-  
strationis descendit, illudque inevitabile argumen-  
tum, ut vocat, quod à n. 91. ad n. 97. prosequitur.  
Opinio, inquit, ex natura sua annexa formidine  
habet: ita est; nemo nostrum id negat; neque id  
negare potest Illustrissimus sententia nostrae asser-  
tionis in eo convenit, quod omnis opinio, quan-  
tum probabilis, citra certitudinem sit; id est, ita  
illuminatur intellectus, ut cognoscat etiam par-  
tem oppositam esse probabilem, & veram esse pos-  
sibilem te Illustrissimus num. 72. in hanc rem cita-  
vit, sed ita igitur multiplicatis allegationibus id  
probat, sed quid inde? ergo, inquit, quisquis uti-  
tate opinionem probabili, agit cum formidine, & ha-  
beret certitudinem dubiam, cum qua operari, pec-  
catum est. Negamus consequentiam; quia pra-  
dictum practicum certum de honestate ope-  
rationis; igitur omnem formidinem & dubitatio-  
nem conscientia excludit, vel explodit, ut loquitur  
veteris: posito demum iudicio practico certo, tota  
causa inevitabilis argumenti contrit: omitto alia  
nam, que reselli possent, verbi gratia, id, quod di-  
cit intellectum, qui formidat, ad neutram partem se  
declinare; quia reverà nunquam se intellectus de-  
clinat; sed vel ab objecto evidenter proposito,  
reprobare, si obicere proponatur: & verò per  
iudicium probabilem verè intellectus ad unam par-  
tem determinatur, non tamen absolute, id est, cum  
certitudine, sed cum aliqua formidine partis oppo-  
sitae, ut centies diximus.

36. ANTIM. S. Thom. locum ex quodlib. 8. artic. 13.  
apparet, & ex eo ducit argumentum 25. n. 97. ibi  
idem S. Doctor docet, eum peccare, qui cum aliqua  
probabilitate habet plures praevidendas. Hunc locum  
probabilis discutimus, nec quidquam ex eo contra  
nostram sententiam; nam dato, quòd sit opinio il-  
la probabilis; per iudicium practicum certum, om-  
nem dubitationem excludit; hoc igitur praetermisso,  
remittendum ad 26. & ultimum argumentum, quod  
prosequitur, à num. 98. ad num. 109. ibi autem  
idem agnovit, doceri à defensoribus probabilita-  
tem, quod requiritur ad rectè operandum certitu-  
dinem moralem, de honestate operationis, quae  
est ex probabilibus, nunquam reverà diximus,  
quod nullis probabilibus deduci conclusionem cer-  
tam, quod augeri esset; sed illud duntaxat, stante

opinionem verè ac certè probabili, formari posse iu-  
dicium practicum certum de honesto usu talis opi-  
nionis: in hoc autem observat Illustrissimus magnam  
latere fallaciam; aliud enim est sufficere certitudi-  
nem ex probabilibus; aliud sufficere certitudinem  
probabilem; primum denotat causam certitudinis,  
alterum verò denotat effectum.

27. PITHANOPH. Sustinet tantulum; jurarem, hæc  
ab eo dicta fuisse, propter ea, quae in tuo opusculo  
dixeras de certa probabilitate, quae cum minus ab ad-  
versariis intellecta fuerint, oggerit Illustrissimus hoc  
loco certitudinem illam probabilem, pro certa pro-  
babilitate; cum tamen duo sint distinctissima; ne-  
que tu admisti unquam, sufficere in moralibus,  
iudicium practicum tantum probabiliter certum,  
cum certum omnino desideres; fallitur tamen, cum  
dicit, hæc duo stare non posse, nimirum certitudi-  
nem & probabilitatem; quemadmodum enim nihil  
obstat, quin aliquid dicatur probabiliter verum, pro-  
babiliter de fide, &c. ita & probabiliter certum: &  
verò ipsa probabilitas certa est, vel incerta; si cer-  
ta est probabilitas unius partis, etiam partis oppo-  
sitae certam esse oportet; si verò incerta & tantum pro-  
babilis, igitur probabilis quoque est ejusdem impro-  
babilis; igitur partis oppositae probabilis certitu-  
do: hæc duo igitur non repugnant, ut asserit Illu-  
strissimus; & tales sunt omnes illae, quae probabili-  
ter tantum probabilibus opponuntur; sed ad contro-  
versiam hæc non pertinent, cum scilicet iudicium  
practicum certum habeamus, & in hoc perpetuo  
fallitur auctor, quòd iudicium speculativum tantum  
probabile à practico certo minimè distinguit: ad  
id verò quod dicit, se habere certitudinem moralem  
ex probabilibus, nimirum ex omnibus motivis col-  
lectivè consideratis, quae tamen singula seorsim ad  
certitudinem non sufficerent, jam supra refutavimus  
contra Marinarium & August. de Angelis; quandiu  
enim motiva partis oppositae sufficiunt ad probabi-  
lem assensum, id est, quandiu pars opposita verè pro-  
babilis est, de illa prima dici nequit, quòd certa sit;  
quantumvis illius motiva collectivè considerentur,  
saltamus igitur extra chorum, praesens enim contro-  
versia est circa unam partem tantum probabilem,  
non verò certam; nemo enim mortalium dicit, stan-  
te altera parte certa, oppositam ad rectè operandum  
sufficere, utpote improbabilem, quae scilicet oppo-  
nitur certa; ex quo reliqua omnia, quae habet Illu-  
strissimus, penitus corrumpunt, & verò ut aliqua propo-  
sicio, vel assertio in ea classe reponatur, in qua reve-  
rà esse debet non tantum unum, vel alterum moti-  
vum ponderandum est, sed omnia prorsus, & maxi-  
mè comparanda cum motivis alterius partis; si enim  
hæc, aut certam legem, aut aliud, quod certitudi-  
nem inducat, contineant, non modò primam illam  
partem certam non reddunt, sed ne probabilem qui-  
dem; si verò non sufficiant etiam collectivè sumpta  
ad probabilitatem conciliandam; prima illa pars cer-  
ta est, non quidem propter motiva collectivè accepta,  
sed propter aliud quidpiam, quod improbabilem par-  
tem oppositam reddit, & verò sit opinio A, & oppo-  
sita B, & nulla sit certa lex pro alterutra, sintque 4.  
motiva pro A, & 2. pro B, quorum singula sufficiant  
ad probabilitatem conciliandam; igitur opinio B,  
probabilis erit ex motivis tum seorsim, tum conjun-  
ctim consideratis; at si B probabilis est, A certa esse,  
aut dici non potest, ut patet; nec enim opposita certæ  
probabilis est.

28. ANTIM. Considerant utramque, ut lancem  
utramque libræ, quarum alteri pondus insit, ut 4.  
P alteri



alteri ut 2. quo posito, illa istam vincit, attollit, superat; ita prorsus opinio A probabilis, ut 4. superat opinionem B probabilem ut 2. sed quid tum? an propterea facit pondus ut 4. ne aliud pondus sit ut 2. nullo modo, sed tantum hoc vincitur ab illo: sed utrumque manet tale, quale est unum, ut 4. aliud, ut 2. ita prorsus opinio A probabilis, ut 4. vincit & superat opinionem B probabilem ut 2. quid est hoc, superat? nimirum probabilitate; unde probabilior rectè dicitur; non tamen facit, quia alia minus probabilis remaneat, id est, probabilis ut duos; igitur probabilitas major unius partis superat quidem probabilitatem alterius, non tamen illam extinguit, aut destruit, sicut pondus ut 4. non destruit pondus ut 2. qui clarius?

29. PITHANOPH. Non admittes etiam, opinor, aliam doctrinam partem; quod scilicet ex probabilibus certum deducatur; vult enim, ut vides, Illustrissimus motiva illa collectivè sumpta unius partis tanti ponderis esse atque momenti, ut intellectum rapiant & determinent, citra vel minimum voluntatis imperium, ad certum assensum: sed in hoc casu nemo negat, quamvis aliquo laxissimus probabilis, nemo, inquam, negat, certæ parti standum esse, & tutam non esse oppositam, utpote improbabilem: at, nisi fallor, non sumus in hoc casu; nempe ad firmandam unius partis motiva, ut toties diximus, motiva partis oppositæ ponderanda sunt, si fortè ad probabilem assensum sufficiant, id est, gravia sint & rationabilia, si enim talia esse constiter, nulla reverà certitudo parti oppositæ competit; plura quidem, immo & potiora motiva unius partis eandem probabiliorem faciunt; at semper sub genere probabilitatis; sicut plures gradus doctrinæ hominem doctiorem, plures gradus caloris, aut lucis, calidius, aut lucidius subiectum; semper enim dictum illud ut ineptum explosimus, quod scilicet opinio minus probabilis; in concursu probabilioris, improbabilis evadat, quod ridiculum est; nam perinde à me dici posset, doctum aliquo hominem in concursu doctioris, ignarum prorsus censerem. Vellem, ut Illustrissimus vel unam, ex huiusmodi opinionibus appellasset, quæ ex motivis seorsim sumptis sint probabiles, licet ex iisdem conjunctim acceptis, certæ omnino evaserint, nulla enim talis mihi occurrit; nisi fortè illas intelligat, quæ certum aliquod motivum habent, ac proinde pars opposita improbabilis reputetur; de hoc tamen casu questio non procedit, ut jam dictum est.

30. ANTIM. Præcipuum argumento robor Illustrissimus à iudiciorum formis accersit, juxta quas, inquit, duæ semiplenæ probationes plenam constituunt probationem; igitur duo motiva imperfecta & tantum probabilia motivum perfectum constituunt. Sed hujus consequentiæ falsitas manifesta est; in iis scilicet, quæ sunt diversi generis; & sicut album additum albo facit tantum album, & linea lineæ tantum lineam, ita probabile additum probabili, facit tantum probabile, & nunquam certum; at verò semiplenum additum semipleno facit plenum, uti se libra addita se libra facit libram: itaque in iudiciis, ex rei veritate præcisè non judicatur, sed tantum ex præsumptionibus; quia homo in interiorem animum non penetrat, nec in abditas rerum causas: Unde sæpè accidit, ut iustè damnetur insons, ex allegatis scilicet & probatis, quamvis aliquo falsis; iustum igitur erit iudicium, non tamen verum, unde Iudex, qui secundum iura & leges judicat, re-

ctè judicat, & certus est, se rectè ac iustè judicare, non tamen certus omnino, rem ita esse, quamvis certus sit, rectè præsumi, ita esse, & ex hoc rectè judicari: in foro conscientie ex præsumptionibus non proceditur, sed ex gravibus & rationabilibus motivis, quæ reverà si tantum probabilia sint, nunquam movent ad certum assensum, sive conjunctim, sive seorsim considerentur, & stante parte opposita verè probabili, fieri non potest; ut prima illa certa censeatur; unde corrui propositum argumentum, & miror, adversarios in eo tam gravem momentum posuisse.

31. PITHANOPH. Illud etiam præsertim doctores aliqui homines in errorem induxit, quod vel nesciunt, aut saltem dissimulant veras oppositionum regulas; si enim utraque pars probabilis statueretur, fieri non potest, ut altera certa evadat, multiplicatis licet probabilibus motivis, sed tantum probabilior, quæ certè minus probabilem non destruit, sed omnino supponit, ut jam sæpè demonstravimus; ex illo igitur capite certa conscientia statuerenda non est, stante utraque parte verè probabili, sed ex alio, nimirum, ex iudicio practico certo, ex certis præmissis deducto, de quibus supra; & in hunc modum, antiqui auctores explicandi sunt, cum dixerunt, certitudinem moralem ex probabilibus nasci; non quod ex probabili sequatur certum, sed quod ex certò probabili sequatur certò prudens, certò licitum, certò honestum. Non distinctum Illustrissimus iudicium speculativum à practico, ut reverà distinguendum fuit; immo certitudinem illam moralem iudicio speculativo perperam adhibere voluit; quod certè difficultatem illam non solvit, sed auget. Ut ut sit, tam multa argumenta, quæ in hanc rem congesta, si quid probant, illud unum dumtaxat evincunt, nimirum conscientiam certam esse debere, id est, iudicium practicum certum, quod omnino admittendum esse, ultra fatemur. Unde illa omnia, quæ nobis opponit Illustrissimus, pari facilitate negantur, quæ adstruuntur; nempe ultimum opinionis verè probabilis licitum esse, certò iudicamus, ac proinde prudenter operamur, periculum cavemus, verum eligimus & stabile, certum tenemus, incertum dimittimus, cum virtute agimus; immo assensus ipse speculativus, quamvis aliquo probabilis tantum sit, est tamen prudens, quia ex motivis gravibus & rationabilibus prudenter assentimur; si enim nullus assensus opinativus prudens esset, malè profectò consultum esset Magistris Theologiæ, Philosophiæ, Medicinæ, immo & Juris utriusque, quorum saltem ut plurimum, assertiones sunt tantum probabiles. Fallitur autem num. 100. ubi nobis exprobat, quod nostris argumentis probamus, aliquid esse probabile, non tamen verum: quod quantum abest à vero, perspicuum est; nam esse probabile, certum est; non opus est igitur motivis probabilibus, ut hoc probemus; quare ex motivis illis probabilibus, gravibus tamen & rationabilibus, non probamus, opinionem esse probabilem, sed veram, non quidem certò, sed probabiliter; unde intellectus, per assensum probabilem, adhæret verò, quamvis non firmiter, sed cum aliqua formidine, ut sæpè diximus, immo omnis propositio resolvitur in modum, verum est, & quasi dicit de se ipsa, vera sum.

32. ANTIM. Anum. III. ad num. 119. argumenta, quæ pro nostra sententia præmisserat, solvere conatur, obtruditque, seu potius jam dicta, & toties inculcata reget; nimirum, iudicium probabile mole-



certitudinem non habere; quis hoc dixit unquam, vel somniavit prater adversarios: qui probabiliter partem certam esse volunt; item imprudenter remere illum agere, qui iudicio probabili, ut patet, remere actionem, utitur; hoc etiam non disingit, utrum iudicio practico certo; iterum enim, utrum ad suum verbum verax, & constans stabilitas, sed jam supra hic locus discussus est; non obstat etiam Cyprianus locus ab eo adductus num. 112. nam revera, & quod agendum est, scimus, & quod certum est, agere possumus; quis hoc negat? & mihi, ut hunc locum contra nos adduci, qui adversarios arguit, nihil enim magis appositè dici potuit, adversarios illos, qui negant ignorantiam invincibilem existere, qui per se redit ad periculum, quod ex dubio infertur, sed non sumus in dubio, cum iudicium praeferimus certum actioni nostrae praeferat. Addit etiam, veritatem in omnibus querendam; ita est, sed eo modo, quo inveniri potest, prout scilicet obiectum patiens est, cum autem multa sint, quorum certum & indubitata veritas sciri nequit, in his probabilis rationum veritas querenda est, non certa; in hoc vero possumus errare adversarii, quod velint, assensum verè probabilem in veritatem non ferri, nec per illum, intellectum ad unam partem determinari; sed exorandum Deum, ut nobis veritatem aperiat; oportet sane, idque in omnibus eo tamen modo, ut jam dixi; cuius quavis materia patiens est, & salutis nostrae ratio postulat; quod enim Deus omnem veritatem petentibus revelet, absurdum dictum est. Quod autem ad rem praesentem attinet, ubi certè possumus, ab aliqua operatione peccatum abesse, nihil aliud, quo ad hoc, salutis nostrae ratio postulat, sed profectò verba illa, quae habet Illustrissimus num. 119. sub finem, *confundantur ergo & erubescant sequaces probabiliter, omittere debuerat*; quod verò, centeni & milleni auctores doctissimi, sapientissimi ad conspectum Merendae, Leonis, Baronis, Marinarii, Augustini de Angelis, Illustrissimi Pagnani erubescere debeant atque confundantur, non praetermitti, quid enim nobis cum Illustrissimis appositè sanè argumentū retorqueretur: illorum omittere debuerat, quod habet n. 119. nimirum doctrinam nostram de probabilitate novam esse Ecclesiae, & antiquae consuetudini Ecclesiae contraria; ita prout Pet. Molina, alique Calvinistae novam de Papatu, ut vocant, doctrinam invehunt; quod quælo ad hæc reponerem: multa sanè possum, sed abut, ut reprimam tam bonam causam defendam; illud unum, vel obiter indicabo, nimirum antiquam Ecclesiae consuetudinem haberi ex ratione, seu praesenti usu; ut enim eadem semper doctrina, ita eadem Ecclesiae consuetudo, idemque in doctrina morum & fidei; urgeti posset ista responsio, sed obiter indicata sufficiat.

PRINCIPALIS. Sed jam ad secundam quaestionem devenimus, quam proponit n. 121. utrum scilicet certum sit, utrumque probabilibus, liceat alterutram sequi ad certum, & primo quidem loco, postquam retulit opinionem Patris Valq. c. 2. g. 19. d. 6. c. 3. qui tenet, utramque partem ab eodem intellectu probabiliter iudicari non posse per principia intrinseca, Patre Sanchez opinionem refert, qui docet, intellectum utrique parti, etiam ex principis intrinsecis, simul assentiri posse; in quo vult, Patrem Sanchez à Patre Sanchez refutati, quod certè ita perperit, Antime, ut tibi auctor sum, à suscepta promissa recedas; quid enim hoc ad sententiam Patris Valquez, qui vult utramque partem probabi-

lem censei non posse ab eodem intellectu, ex principis intrinsecis, quem ut refutaret P. Sanchez, satis erat, ut diceret, utramque partem probabilem censei posse, cum reverà longè alia sit quaestio, utrum idem intellectus utrique parti simul assentiri possit, quod à Patre Sanchez doceri Illustrissimus asserit num. 122. 136. & alibi. Contendo, meram imposturam esse; nempe Sanchez lib. 1. cap. 9. n. 12. (ita illum citat adversarius) id tantum docet, nihil repugnare, duas opiniones contrarias, ab eodem intellectu probabiles iudicari: nec enim video, inquit, cur ex ipsa rei natura nequeat intellectus utramque opinionem æquè probabilem iudicare; neque, id est, duobus contradictoriis simul assentiri, cum intellectus non affirmet, utramque partem esse certam, seu veram, sed utramque esse probabilem, id est, neutram ita certam esse, quin utraque probabiliter sustineri valeat; ita Sanchez dicto loco, & nihil aliud; cur ergo illi adeo luculenter imponitur, quasi dicat dicto num. 12, intellectum utrique parti simul contradictoriarum probabilium assentiri posse. Concludit autem num. 123, ex duabus æquè probabilibus oppositis, licitum non esse alterutram sequi, & multò minùs utramque simul; damus ultro, utramque simul; quia utrique simul assentiri non possumus, dixi utramque simul, nam modò hanc, modò illam teneri posse, ultro fatemur, nec adversarius inficias eat; demus enim, illam modò eligi, quæ tenet, licitum esse, quidni deinde illam eligam, quæ tenet, esse illicitum, & quam tutiorem adversarii reputant? Sed ad rem propiùs accedamus: primo igitur loco asserit, num. 125, illum, qui iudicat duas opiniones oppositas æquè probabiles, non esse moraliter certum de illarum veritate, sed dubium; certus quidem est, de probabilitate, ac proinde de prudenti electione & honesto usu; non tamen de illarum veritate, ut fatemur ultro: quod autem sit dubium propriè loquendo, & anceps, & assensum omnem debeat sustinere, ita ut neutri assentiri queat, ut videtur innere Illustrissimus, dare profectò non possumus; si quis enim iudicat, esse probabilem, iudicat etiam se prudenter assentiri posse.

34. ANTIM. In hoc praesertim falluntur adversarii, quod putent, intellectum ab obiecto determinari; ac proinde cum sint aequalia utriusque partis motiva, & æquè hinc inde moveatur, & utrique simul assentiri nequeat, suspensum, ancipitem & dubium necessariò manere. Sed falluntur; nam citra obiecti evidentiam, intellectus ab eo non rapitur, seu determinatur; propositis tamen rationabilibus, & sufficientibus utriusque partis motivis, voluntas intellectum ad hanc, vel illam partem determinare potest, quo semel admissio, ut reverà debet admitti, nulla ultra in hoc puncto difficultas restat. Suam tamen asseritionem latè probat primò, quidem à num. 126. ad num. 138. quia fieri non potest, ut idem intellectus utrique parti probabilium simul assentiat, ut latè probat, contra Valquez, Azor, & Sanchez, sed immeritò, nunquam enim praedicti auctores dixerunt, intellectum utrique simul assentiri posse, sed tantum utramque probabilem censei, Valquez quidem & Azor per principia intrinseca, & Sanchez per extrinseca; Sanchez per intrinseca utramque. Damus igitur, fieri non posse, ut intellectus simul utrique assentiat, sed, quid inde concludere possit, contra nostram sententiam non video; nec quomodo inde inferat, stante utraque æquè probabili, intellectum non esse moraliter certum



tum de veritate utriusque; consequens verum esse admittimus, sed profecto consequentiam negamus; imò dato, quod simul utrique intellectus assentiri posset, inde non sequitur, certum esse de veritate utriusque vel alterutrius; nempe haud aliter utriusque simul assentiretur, quam utrique seorsim assentiretur, nimirum probabiliter; si verò probabiliter; igitur certus non est de veritate objecti; mihi demum gratulor, quod Illustriss. n. 130. nobiscum agnoscat iudicium illud, quo iudicamus opinionem aliquam probabilem esse, non esse opinativum, sed evidens & certum, ac proinde semper à nobis hoc iudiciū distinguī ab ipsa opinione, neque in hoc æquivocarunt Vasq. Azor, Sanchez, ut perperam imponit n. 135. nec unquam pro eodem acceperunt iudiciū de probabilitate certum, & iudicium opinativum de veritate objecti, uti constat ex verbis Tho. Sanch. ex d. n. 12. excerptis. Candidum Philalethum, cuius doctrinam commendat *ibid.* Illustriss. nihil moror; nec enim profecto is est, qui cum aliis conferatur, n. verò 136. citat & exscribit prolixum locum nostri Castropal. *disp.* 2. de conscientia *punct.* 2. non 4. §. 2. n. 4. cuius tamen ne centesimam quidem partem legimus in citato auctore, nimirum, & Th. Sanch. æquivocasse, dum fecit transitum à probabili objecto, ad probabile iudicium, &c. & quod manifestum sit, nondū invenisse Sanch. quomodo utramque possit quis opinari & sequi in praxi. Hæc ille, inquit Illustriss. de Castropal. sermonem faciens, cum tamen ne verbum quidem; hic fidem illorum, qui doctiss. & illustriss. viro imponere non dubitarunt. Equidem ibi erravit ipse Castropal. dum existimavit, Patr. Sanch. quem doctissimum vocat, absolute affirmasse *num.* 12. & 13. duos illos assensus probabiles simul esse posse, in eodem scilicet intellectu; cum tamen Sanch. d. n. 12. hæc tantum habeat, nihil repugnat, ut duas opiniones è diametro sibi contradicentes idem intellectus probabiles iudicet, aut æque, aut alteram probabiliorem. & n. 13. dicit, licere cuique in foro conscientie operari, juxta opinionem aliorum verè probabilem, retenta etiam probabiliore propria, contra aliquos, tenentes, necesse esse, deponere propriam; ne duo assensus contradictorii in eodem dentur, hoc tamen fieri posse, nullo modo asserit; cum enim iudicet, utramque probabilem, etiam si probabilius magis placeat, non est certè mirum à voluntate intellectum determinari ad electionem illius, quam iudicat probabilem, licet minus & intellectum certò iudicare illius usum honestum & licitum esse, si verò retineat actualem assensum propriæ, si verò illum suspendat, speculativum scilicet, quia reverà illum existere, necesse non est, quando intellectus ponit iudicium practicum certum de honesto usu oppositæ, quod rectè fufert ex alio certo speculativo, quod certò iudicat, utramque opinionem verè probabilem esse; non fuit igitur Sanchez dictorum immemor, ut ait *ibidem* Castropalao, quando dixit *num.* 42. non posse Medicum consulere medicamentum adversus propriæ conscientie dictamen; posse tamen deposito illo dictamine; confudit Castropalao dictamen conscientie & propriam opinionem, nec distinguit iudicium speculativum à practico, id est, illud ab ista; unde non erat, quod adeo facile Patrem Sanchez, quem alioquin doctissimum vocat, & *punct.* 1. *num.* 4. doctrinæ moralis lumen, diceret, immemorem, paulò ante à se dictorum; nimirum vix interjectis tribus aut quatuor paginis; sed hæc ad præsentem questionem nihil proflus; & facile omittente poterat Illustrissimus, qui certè iudicium speculativum à practico malè distin-

xit, ut patet ex dictis; quia unum ab alio non tantum sine differt, verum etiam objecto, ut diximus; primum est ipsa opinio, versans circa veritatem objecti, v.g. quòd tale pactum non sit usurarium; alterum verò circa usum dictæ opinionis, qui licitus & honestus esse iudicatur; faretur denique *num.* 138. intellectum posse successivè modò huic parti, modò alteri oppositæ assentiri; nihil aliud dicimus, nec dicemus unquam; nullus tamen, etiam bardus unquam dixit, eundem intellectum simul & semel utramque partem sequi posse in praxi; praxis enim opinionis nihil est aliud, nisi usus illius, id est, operatio, quam iudico licitam & honestam; repugnat autem illam eandem actionem poni simul & non poni; iudico quidem usum utriusque licitum esse; id est, licere, tum ponere, tum non ponere prædictam operationem; in hoc enim æquivocarunt aliqui, ut Illustrissimi verbo utar, quòd putarint, eandem actionem iudicari certò licitam & illicitam; quod certè fieri non potest, ut satis fuscè in superioribus congressibus; sint enim duæ opiniones prima, pactum est usurarium, secunda, pactum non est usurarium, utraque verè probabilis, iudicium practicum, quod est circa usum primæ est certum; non tamen per illud iudico, pactum illud esse illicitum, sed tantum licitum esse huius opinionis usum; quoniam potro est usus illius opinionis: nihil certè aliud, nisi abstinere à tali pacto; at verò iudicium practicum, quod est circa usum primæ, est etiam certum, & per illud iudico, usum illius opinionis licitum esse, quoniam potro est usus illius opinionis: certè nihil aliud, nisi tale pactum intrare: postquam demum dixisset Illustrissimus *dist. num.* intellectum posse successivè modò unum, modò alteri parti assentiri, cur amabò deinde dixit, stante æquali probabilitate oppositorum, intellectum necessariò manere in pendenti, suspensum & dubium? sed dum adhæret uni, manetne suspensus? nisi hæc sint repugnantia, nullibi certè repugnantia reperies.

35. PITHANOPH. *A num.* 139. ad 142. Probata eandem assertionem, nimirum illum, qui iudicat utramque oppositarum æquè probabilem, non esse certum de illarum veritate; quia, inquit, intellectus debet moveri & determinari ab objecto; cum autem rationes utrimque sint æqualis ponderis, æquè moveant; neutra igitur prævalet; ut videmus in statere habente utrimque pondera æqualia; alioquin fingeret intellectus, non opinaretur; quia opinando, verum, aut falsum dicimus; igitur intellectus suspensus manet; demus hoc, quid inde? igitur, inquit, intellectus non est certus de veritate; concedo consequens, sed nego consequentiam; nam etiam si uni parti intellectus adhæreat per assensum probabilem, ac proinde suspensus & anceps non maneat, non tamen propterea certus est de veritate illius: itaque falsa est consequentia; licet verum sit consequens; antecedens etiam falsum est; quia quando intellectus assentitur uni parti ex motivis gravibus & rationabilibus, verè opinatur, non fingit; asserit, hoc verum esse, sed citra certitudinem; non est quidem ipsi liberum, opinari, si absint motiva; at si hæc adsum, eaque gravia & sufficientia ex voluntatis imperio, seu determinatione opinari potest, idque prudenter, ut constat ex terminis; si verò levia, temerè & imprudenter. In hoc adversarii nostri perpetuò hallucinantur. Illam potro similitudinem à statere peritiam jam *suprà* discussimus.

36. ANTIM. Tertiæ probationis loco adducit n. 142. text. Arist. 1. *Topic.* c. 9. ubi dicit, dubitationem prob-



blentis inesse, utrum sic se habeant, an non, eo quod deinde sunt rationes suas habiles; ex quo concludit, deinde dubium manere, quando sunt utrimque opiniones æque probabiles. Eodem vitio hoc argumentum laborat; nam etiam si cum aliqua formidine, seu timore laborat; sumpta, ut supra diximus, intellectus utriusque vel alteri oppositarum, vel modò uni, modò alteri succellere adhæreat, ac proinde suspensus de anceps non maneat; non tamen inde sequitur, de veritate intellectum certum esse. Quod autem ait, esse impossibile, ut intellectus alteri partium adhæreat, quando rationes utrimque sunt paræ, & hoc in primis duobus argumentis evidenter à se demonstratum fuisse; de hoc, ne verbum quidem in primo argumento, in quo tantum ostendere conatus est, eundem intellectum utrique simul assentiri non posse, in secundo, hoc quidem asseruit; sed ne probabitur quidem ostendit, multò minùs evidenter demonstravit; sed, inquit num. 143. propter æquilibrium rationum opinio est dubia; id est, incerta, ac proinde talis, cui certò intellectus assentiri non possit, concedo ultro; est dubia, id est, talis, cui non possit intellectus probabiliter assentiri, vel dissentire; quales sunt illæ omnes assertiones objectivæ, quæ nulla prorsus ratione, & nullo motivo, sive ad assensum, sive ad dissensum nituntur, v. g. hæc dicit, *astra sunt paria*, *astra sunt imparia*, quæ dicit non possunt probabiles, nec etiam improbabiles, sed propriè dubiæ, quatenus ita fundant dubium negativum, ut neutri possit intellectus assentiri, nec voluntas assensum opinativum imperare valeat; quia deest omne motivum opinandi; unde necesse est, in hoc casu, ut intellectus anceps, & propriè dubius sit; ut verò si adfuerit æqualia utrimque rationum momenta, ea quæ graviora & rationabilia, licet æqualiter moveant intellectum, id est, utraque pars æquè probabilis iudicetur, hoc tamen non vetat, quin voluntas, pro libertate, qua pollet, possit ex aliis rationibus sibi propriis determinare intellectum ad præbendum assensum huic, vel illi parti, opinativum faciat; nisi enim voluntas id exequi posset, nullus esset assensus opinativus, immò nullus error intellectus, nulla heresis culpæ, aut vitio veritatis; vides, quò tandem isti libertatis humanæ defensores destructores: itaque dictus Aristotelis locum nihil aliud probat, nisi problema esse questionis utramque partem agitatam, ita ut neutra præcedentem inducat, ac proinde omnem dubitationem, seu formidinem excludat: nihil proinde ex hoc loco; fateor certè, intellectum moveat suspensum, ante illud imperium voluntatis, quod ratione cuilibet assensus opinativi, ad quem intellectus ab objecto non determinatur, sive sit opinio, sive magis, sive minùs probabilis, quia nullum objectum obscurè propositum, intellectum rationis dubitare, Sylvester, alii quæ dixerunt, hoc ad utramque partem moveat; tunc enim ab objecto non magis ad unam, quam ad aliam inclinatur; namque tamen negarunt, accedente voluntate imperio, intellectus ad alteram determinari, quod nonnulli illiusmodi ultro fateantur.

77. PITHANOPH. Num. deinde 148. ducit 4. argumentum ex cap. nervi, d. 13. sed perperam omnino; cap. d. cap. agit de conscientia perplexa, qua quis peccat, se peccare, sive aliquid faciat, sive omittat, 4. item 5. ex cap. fraternitatis de frigid. & maxime Sextum ex cap. illud de præsumpt. in quibus certum, & probabile pro eodem accipiuntur; si-

cuti cap. literas, de restit. spoliat. in quo Papa materiam reputat dubiam, in qua videt opiniones Doctorum probabiles: sed hæc nihil ad rem, quia in his locis dubium accipitur latè, nimirum pro incerto. Item cap. illud de cler. excommun. cap. per venerabilem, qui filii sint legit. cap. veniens de Presbyter. non baptizet. cap. inquisitioni de sentent. excom. à se discutienda 2. 3. 4. & 5. fundamento, ex quibus 7. 8. & 9. ducit argumentum à num. 149. ad num. 150. ad quæ idem responderetur. Deinde in his locis non agitur de actione morali, quam iudicium practicum regulat in opinione verè probabili licet, alioquin falsa esset opinio, sed de matrimonio, de baptismo, &c. licet enim pro matrimonii validitate faciant rationes probabiles, & alia probabiles pro nullitate, si falsum est matrimonium, nullum iudicium practicum facere potest, ut validum sit, idem de baptismo, & de materia, aut forma probabili aliorum Sacramentorum; unde in huiusmodi casibus, restant dubia, id est, incerta, opinio probabilis illi minimè suffragatur num. 150. profert 10. 11. & 12. argumenta, quòd scilicet sit dubitatio, quando utrimque rationes sunt æquè probabiles, inter quas remanet suspensus intellectus, cum non habeat sufficientia motiva, & est ligatus; multò minùs habere potest certitudinem moralem sive de utraque, sive de altera; hæc jam supra rejecta fuere: fatemur ultro, esse dubitationem latè sumptam in omni assensu opinativo, nimirum incertitudinem & formidinem; intellectum item manere suspensum, quamdiu à voluntate non determinatur ad unam partem, cum pro utraque adfuerint motiva sufficientia; quia utraque est verè probabilis; si demum sit ligatus, à voluntate solvuntur ea vincula, quando ab ea determinatur; ubi enim solvi non possent, tunc esset dubium propriè sumptum, quod vulgò negativum vocant, cum scilicet nulla utrimque ratio probabilis affulget: denique fatemur, neutram partem certam esse, sed tantum probabilem, quod tamen non facit, quin iudicium practicum sequatur de rectitudine operationis, ut jam toties diximus: à num. 153. ad 169. eandem centies repetit, quòd scilicet intellectus non possit utrique parti simul assentiri; quid tum? an propterea non potest alteri, determinatus scilicet à voluntate? quod in paritate motuum contrariorum quiescat suspensus; sed quid ni ab alio moveante, seu determinante, nimirum à voluntate moveatur & determinetur: & Asinus Buridani ab Agazone agi stimulo non possit? & verò intellectus ab objecto obscurè propositio non rapitur, nec determinatur, sed à voluntate, modò adfuerit motivum sufficiens; tam enim determinat intellectum, quam appetitum, verbi gratia, & quemadmodum istum inter duo objecta æquè appetibilia positum, ad unum potius, quam ad aliud inclinat, ita & intellectum inter utramque partem æquè probabilem; in quo nulla prorsus difficultas esse mihi videtur, sicuti videbitur reliquis omnibus, rem istam capientibus. Quòd certitudo sit determinatio ad unum, sed firmiter absque formidine, quando intellectus rapitur ab objecto; hoc tamen non vetat, quin à voluntate intellectui ad alteram partem æquè probabilem determinetur; at citra certitudinem: nec valet ista consequentia, intellectus non est certus, igitur dubius & anceps, quia potest esse opinans; opinio verò dubium propriè sumptum excludit. Quòd æquè intellectus utramque partem veram iudicet, & falsam; sed hoc falsum est, alioquin utrique simul assentiretur, & dissentiret



disfentiret; sed utramque iudicat æquè probabilem, ad unam tamen à voluntate determinari potest, & tunc ex motivis, quæ stant pro illa, eidem assentitur opinando, id est, cum formidine; id est, veram iudicat, & oppositam falsam; sed cum formidine, ne hæc vera sit, & illa falsa, quæ tanè formido non est actus distinctus, sed modus talis assensus. Quod denique una pars ab alia destruitur, seu confundatur, sicuti probationes certæ per oppositas similes conquassantur, cuius rei multa producit exempla; sed negamus consequentiam & paritatem; nempe in iudiciis, ut sæpe dictum est, res non procedit ut in actione morali; si enim æquales sunt probationes utrimque, Index suis regulis adstringitur, nec per suam sententiam efficere potest, ut reus sit immunis à culpa, vel insons, licet ex ratione probabili sententia processerit; sicuti per iudicium practicum certum intellectus dirigit & regulat operationem honestam, vel usum opinionis tantum probabilis, itaque, ut jam dixi, stante opinione æquè probabili, stant etiam utrimque rationes æquè probabiles, sicuti lances æqualium ponderum in statera; non tamen propterea rationes unius destruant rationes alterius; alioquin destruerentur invicem, nec manerent amplius opiniones æquè probabiles; igitur improbables; quod ridiculum esset; quemadmodum autem stante ponderum æquilibrio, manus alteram lancem inclinare potest, ita & voluntas intellectum in hanc, vel illam partem æquè probabilem; in hoc autem claudicat similitudo, quod altera lancium paulò gravior reddita, oppositam statim elevat, & tollit æquilibrio, cum tamen, licet altera pars sit probabilior, non tamen propterea rapiat intellectum, nisi voluntatis imperium accesserit, quod æquè accedere posset parti minus probabili. Concludit denum. 17. verissimam esse primam assertionem, quod scilicet, stante utraque æquè probabili, intellectus certus non sit, nimirum de illa veritate; quod fatemur ultro; igitur dubius, inquit; dubio latè sumpto, concedo, id est incertus; dubio propriè sumpto, nego consequentiam.

38. ANTIM. Paulò longius excurresti, libens sustinui, donec ad secundam assertionem venires; unum tamen à te omisissum fuisse, miratus sum, nimirum ab Illustrissimo illud Felini dictum laudari, num. 166. per contrarias scilicet interpretantium sententias totum pene jus conturbatum esse turbidum, incertum & dubium; unde miram cuiuspiam forte accidet, qui fieri possit, ut ex principiis conturbatis, turbidis, incertis & dubiis, ut ipsemet fateretur, universam Theologiam moralem restaurandam, seu reformandam susceperit; longè fortè melius, si tamen aliqua restauratione opus esset, ex principiis Theologicis & moralibus, quæ certè si nesciantur, uti reverà, saltem ut plurimum, nesciunt Canonistæ, vix dici potest, quàm multos, eosque crassissimos errores hæc ignorantia huc usque pepererit; quod enim aliqui cum Mantica dixerint, Theologorum dicta in his, quæ spectant ad moralem Philosophiam, attendenda non esse, eadem facilitate negatur, qua adstruitur, ille porro Tridentini locus ex session. 18. ab Illustrissimo excerptus, num. 169. ubi dicitur, illud præcipue cogitat, nimirum sancta Synodus, ut Catholica fidei doctrinam multorum inter se dissidentium opinionibus pluribus locis inquinatam & obscuratam in suam puritatem restituant, &c. ad opiniones probabiles minimè pertinent; nulla enim opinio probabilis est, quæ Catholica fidei adversetur; in hoc autem adversarii

semper hallucinantur, quod opinionem verè probabilem ab improbabili nunquam distinguere voluerint; sed jam ad secundam Illustrissimi assertionem veniamus, quam ita lego, num. 171. Qui dubius est in morali materia, in qua vertitur salutis periculum, teneatur, ex præcepto sequi partem tutiorem, & hoc est apud sacros Canones sacrum quoddam axioma. Vereor, uti par est, sacros Canones; ad eos tamen, quo ad hoc axioma, confugiendum esse non puto; cum certissimum sit, & indubitatum apud omnes Theologos principium, dubium, an peccatum in sit cuiuspiam operationi, si eam ponat, peccare; hoc enim est operari cum conscientia dubia, quod nunquam licet; at verò in hac controversia de hoc non agitur, quia nullus id docet; dicimus enim, & centies inculcavimus, iudicium practicum certum esse, ac proinde conscientiam certam; in usu scilicet opinionis verè probabiles, si magis, sive minus, sive æquè, in materia morali, si autem conscientia certa est, dubia dici nequit; ergo non sumus in dubio, hæc igitur conclusio ad controversiam non pertinet, cum in ea conveniamus; quod autem utraque parte tuta, tutiorem materialiter si qui teneamur ex præcepto, adversarii opinor dicturi non sunt; unde illud, tutior tenenda est, in hoc casu, stante scilicet utraque tuta, est tantum consilii, non præcepti; & in hoc sensu, Suarez & alii, quo certè nihil verius dici potuit; quamquam super hoc ab Illustrissimo impugnatur. Equidem opinio probabilis certa non est, sed dubia, dubio latè sumpto, & si nullum aliud iudicium accederet, aut si practicum certum non esset, fateor illud, stante illo dubio conscientie, seu, quod idem est, iudicii practici, dubio, inquam, etiam latè sumpto, teneri nos ad tutiorem, seu potius ad partem oppositam tutam & certam; at non sumus in hoc casu, cum iudicium illud practicum certum esse debet statuamus.

39. PITHANOPH. Delibemus quæso textus, quos in hanc rem Illustrissimus adducit, cap. ad auditum de homicid. in quo cum dubitaretur, an quidam ex occasione vulneris decessisset, statuitur, ut is Prebyter, qui vulnus infixerat, non minister in sacris Ordinibus, cum in dubiis semita tutior eligenda sit, item cap. significasti 2. eod. tit. in quo dubium erat, ex cuius iectu percussus interfisset, Sacerdos qui percussus erat à Sacerdotali officio, cessare debet, cum in hoc casu cessare, sit tutius, quàm temerè celebrare. Item cap. petitorio, eod. tit. ubi mandatur, quatenus certorem conscientia remorderet, de cuiuspiam interfectione in illo conflictu, ille ministerio altaris reverenter abstinere, cum sit consultius, in huiusmodi dubio, abstinere, quàm temerè celebrare; item cap. juvenis, de sponsal. in quo cum esset dubium legitimo matrimonio, in his quæ dubia sunt, quod certius est, inquit Eugenius, tenere debemus; mandata scilicet divisione, cap. si quis distinet. 7. de penit. vis à dubio liberari, vis quod incertum est, evadere; age penitentiam & dum sanus es; hæc Augustinus contra differentes penitentiam, Item hæc cap. si quis autem ead. dist. tene certum, id est, age penitentiam, dum sanus es, dimitte incertum, id est, noli expectare ad ultimum. Hæc sunt illa capita iuris, quibus adversarii nostri probare conantur, probabilitatem usum licitum non esse, quia scilicet dubius est atque incertus; sed quid hæc amabo ad præsentem controversiam, de quo enim dubio loquuntur hi textus? duo primi de homicidio dubio, non quidem utrum peccatum sit, sed utrum irregularem



em dicitur, qui dubitat an illius auctor sit: Respon-  
detur, non illicitum esse, sed illum irregula-  
rem debet; illa scilicet ratione ductus, quod semita  
tunc eligenda sit, & tutius sit, abstinere ministerio;  
& non non debet, videri à populo ministrantem, de  
quo populus iure dubitat, an sit homicida; nempe il-  
lus publiciter; nec obest in occultis etiam, ho-  
molum dubium irregularem censeri; hoc enim  
quod irregularitati competit: idem de tertio textu  
dicendum est, in quo rationabilis erat dubitandi  
causa. In 4. textu agitur de dubio matrimonio, duo  
alimi non faciunt ad rem, sed hæc jam discussa sunt  
in primis congressibus: vellem, ut Illustrissimus  
in primis congressibus: vellem, ut Illustrissimus  
alibi veritas in iure, vel unum textum nobis appe-  
laret, in quo utroque opinione verè ac rectè probabilis  
proberetur, ut dubius scilicet acque incertus;  
quævis enim opinio incerta sit & dubia, dubio latè  
tampro, illius tamen usus certus & tutus est; unde  
quisquis illa utitur, certus est, tutus est; igitur tenet  
certum, dimittit incertum; unde stante utraque par-  
te, dimittit incertum, quæ præscribit tuti-  
orem materiam: nam formaliter utraque æque  
tuta est, non præcepti, sed consilii esse Suarez, San-  
chez, alique auctores sapientissimi censuerunt, in  
quos acciteri debent Illustrissimus, & verò Suarez,  
de consil. diff. 40. sect. 6. ita remissam dicitur, ut ni-  
hil addi possit videatur, nimirum illam regulam de  
cautione non esse præcepti, nisi in casibus illis expres-  
sis cum sit facti eligere tutam; pro quo citat Navar.  
Sylvest. & alios; addit autem, num. 8. non esse sermo-  
nem textibus allatis de conscientia dubia, cum  
certum sit, existente tali dubio, illud eligen-  
dum, in quo nullum timetur peccatum; sed tan-  
tum de dubio speculativo, seu facti, ut in dictis cali-  
bus, e.g. an Petrus occiderit ex vulnere inflicto à Pau-  
lo, an verum matrimonium, seu vera copula inter-  
cessit inter Titium & Bertam, &c. seu juris, an tale  
pium sit usurarium, &c. Ex quo rectè infert  
Suarez, quando in illis textibus dicitur una pars se-  
rvari, & in altera esse aliquid periculi, non esse ser-  
vandum de periculo culpæ, ut rectè ibi demonstrat,  
falsa enim hoc quæreretur, seu dubitaretur, cum  
non usquam dubitaret quin operari cum periculo  
esset malum, sed tantum de periculo specialis in-  
dignitatis, ut dixi supra, si forte verus homicida ce-  
lebraret; itaque Suarez, Sanchez & alii, quos ap-  
pellat a num. 172. ad num. 181. dicunt, tantum esse con-  
suetudinem præcepti, ut in dubio speculativo, seu facti,  
dubius, citra casum in iure expressos, aliosque omni-  
ta niles, tutiorem partem sequamur; ii tamen om-  
nes negant, quæpiam cum dubia conscientia o-  
perari posse quod is perperam Illustrissimus impo-  
nit, 182. multi autem ex iis illud fundamentum  
hauriunt, quod melior sit conditio possidentis, idque  
per analogiam quandam, quia tamen nonnulli, ut  
paulatim remonuisse memini, fundamentum illud  
non admittunt extra materiam iustitiæ, quamquam  
etiam alius virtutibus rectè applicari possit, saltem, ut  
dicitur, per analogiam quandam, ab illo abstinendum  
esset, & aliud longè facilius & communius ad-  
ducitur; quod scilicet effectus certus à causa tantum  
certus esse possit, v.g. pena certa à certa culpa, ob-  
ligatio certa à iure certo; & verò in textibus addu-  
ctis effectus à causa certa, id est irregularitas à iure  
non producitur.

40. ANTIQ. Seligit deinde à num. 174. ad n. 181.  
dubios periculosas quæstiones, quas facilè San-  
chez, Suarez, Layman, alique ex nostris decidunt, v.  
bi dubius est, an incidit in excommunicationem

nem, non debet se gerere pro excommunicato, nec  
tenetur petere absolutionem; ita sentiunt Sanchez,  
cap. 10. num. 56. & Layman. lib. 1. tract. 1. (non s. ut  
ait) cap. 1. §. 4. num. 38. idque præcisè ac per se, ni-  
mirum ex facto, vel iure dubio, ex quo nunquam  
certa, sed dubia duntaxat excommunicatio sequi  
potest; utrum verò excommunicatio dubia effe-  
ctus illos certos producat, qui excommunicationi  
certæ vulgò tribuuntur, quis amabo dicat: item  
utrum is qui de hac re dubius manet, post adhibi-  
tam diligentem operam & diligentiam debeat se ge-  
rere pro certò excommunicato; ne ipse quidem Il-  
lustrissimus ausit asserere, sed tantum pro dubio,  
qualis reverà est; in hoc, nisi fallor, omnes conve-  
niunt, an verò in hoc statu excommunicationis du-  
bia, citra necessitatem celebrare possit, ubi scilicet  
copia Confessarii suppetit, negat P. Suarez, disp. 11.  
sect. 3. num. 9. nam sine causa exponit se periculo, in-  
quit, & hoc usus Ecclesiæ confirmat, quæ absolutio-  
nes ad cautelam, ut vocant, sæpissime impertitur;  
addiderem duas rationes, quæ mihi satis efficaces vi-  
dentur: 1. est, quia quisquis celebrat, certus esse  
debet moraliter status gratiæ & immunitatis à pec-  
cato mortali & excommunicatione, aut saltem  
valde probabiliter illud credere; sed qui dubius est  
de excommunicatione, neque certus est dicti status,  
nec illum probabiliter credit; igitur celebrare non  
potest sine prævia absolutione. 2. est, quia cum  
excommunicatio stare non possit sine culpa lethali,  
dato quod quis sit de excommunicatione dubius, est  
etiam dubius de fatali noxa; sed dubius de pecca-  
to tenetur petere absolutionem, ut præter unum aut  
alterum, nostri auctores tenent; Sanchez à num. 64.  
Suarez tom. 4. in 3. part. disp. 22. sect. 9. & innumeri  
ferè alii à Sanchez appellati num. 66. item qui du-  
bius est an lex aliqua sit usu recepta num. 175. non  
tenetur legem servare, ut docet Azor lib. 2. cap. 19.  
quæst. 12. quid amabo in hac doctrina periculosum;  
loquimur enim de lege humana; quis in hoc casu  
legem dubiam non agnoscat? at lex dubia non obli-  
gat, lex enim ut per non usum abrogatur, ita po-  
tiori iure, nunquam usu recepta nulla censetur; item  
qui dubius est, an casus sit reservatus, potest ab eo  
absolvere, num. 176. citatque Suarez de censur. disp.  
40. sect. 6 num. 4. qui tamen de casu reservato nihil  
habet num. 4. sed num. 5. ubi dicit, quod si aliquis ca-  
sus sit reservatus, verbi gratia, homicidii voluntarii,  
& quis dubitet de homicidio, tale homicidium du-  
bium casus reservatus non est; quare non dubitat, an  
habet casum reservatum, sed an homicidium du-  
bium sit casus reservatus, id est comprehendatur in  
reservatione homicidii simpliciter. Item qui dubitat  
an peccatum mortale patrarit, non tenetur illud con-  
fiteri, num. 177. & citat in hanc rem Præpositum;  
potuit etiam citare Coninck; at ceteri omnes refra-  
gantur, ut jam dixi; cur igitur omnibus decisiones  
hujusmodi periculosas exprobrat. Item qui die Jo-  
vis dubitat an media nox transacta fuerit, potest co-  
medere carnes, secus verò die Sabbathi, num. 180. &  
citatur Layman, & Sanchez, nec ridicula est diversita-  
tis ratio, ut Illustrissimus dicit: nam reverà obliga-  
tio abstinendi à carnibus dies Jovis incerta est, quia  
incertum, an die Jovis expirarit, in quam præceptum  
non cadit; secus verò die Sabbathi, in quam cum  
præceptum cadat, & dubitem an dies Dominica cœ-  
perit, certus sum de præcepto, incertus de exem-  
ptione; præcepto igitur standum, juxta regulam il-  
lam communem, ad quam omnino illa reducitur per  
analogiam, quæ est de possessione: sed frustra in his  
diutius



diutius hæremus, quæ in secundo congressu breviter quidem, accuratè tamen discussimus; quod autem in his omne periculum absit, ex eo constat, quod inde conscientia dubia non restet, sed omnino certa, ut supra non semel diximus; unde corruunt illa omnia, quæ à num. 182. ad num. 191. Illustrissimus tradit, ut probet, de præcepto esse, tutiorem sequi, quod ultro fateamur, quando usus oppositæ partis tutus, aut certus non est; at si tutus est, si opinio est verè ac certò probabilis, nemo dicat, esse præcepti partem tutiorem sequi, quando altera opposita tuta est.

41. PITHANOPH. Illa omnia jura, quæ Illustrissimus adduxit, ab auctoribus jam probè discussa fuerant & enucleata; non supradicta modò, verum etiam alia multa, ut c. *illud de cler. excomm.* in quo Illustrissimus magnam vim facit, nempe fama publica, dictæ excommunicationis intercesserat, & hæc per famam illam plenè probata dici poterat, ut vult Abb. in dict. cap. *illud, num. 4.* aut saltem quasi certa ex tali fama, ut fatentur omnes; ac proinde constat. Episcopum illum graviter deliquisse, quod nulla diligentia adhibita, ad vincendum dubium, celebravit, ut jam diximus in superioribus congressibus. Quod autem parvuli, de quibus nescitur an baptizati fuerint, sint baptizandi; item alii de quibus etiam rationabiliter dubitatur, nimirum sub conditione, & Sacerdotes ab ignotis Episcopis ordinati iterum ordinandi secundum jura, ad præsentem controversiam non pertinet, cum nulla sit opinio probabilis, quæ tum illos baptizandos tum istos ordinandos non esse adstruat. His autem peractis, à num. 191. ad num. 212. impugnat acriter illam regulam, quod in pari causa, melior sit conditio possidentis, quam in foro judiciali dumtaxat & in materia justitiæ probat, non in foro conscientie, nec in materia aliarum virtutum; facile esset, utrumque defendere cum Suarez, Sanchez, aliisque bene multis, sed quia, ni fallor, quò ad hoc faciliorem methodum sequuti sumus, ad quam etiam illa reducitur, hoc loco diutius hærendum esse, non putarem, cap. *illud de cleric. excomm.* jam supra explicuimus, & ostendimus, non fuisse opinionem probabilem, quod non obstante fama publica, & nulla adhibita diligentia, ad dubium vincendum, Episcopus ille celebrare potuerit, ad cap. *Dominus, de secund. nupt. respond.* certum esse prius conjugium, incertam tamen primi conjugis mortem; ac proinde incertum secundum conjugium; debitum igitur formina petere non potuit: simili modo cap. *Inquisitioni, de sentent. excomm.* non est certum matrimonium, quia dubitatur probabiliter de impedimento dirimente, mulier igitur petere debitum non potest, ad cap. *significasti 2. de homicid.* Resp. non agi de dubio culpe, sed de dubio homicidii; quo dubio stante, satius duxit Pontifex, ut à ministerio altaris abstineret ob decentiam & finem Ecclesiæ; unde in casibus expressis certum est jus, cui reverà standum est; scio, Valquem non admittere prædictam regulam, nisi in materia justitiæ & in foro fori, ac propterea illam à te ultro omisissam esse, ad fugiendas lites; sed non propterea concedimus, stante utraque parte tuta, nos teneri ad tutiorem. Judex, inquit, in dubio non debet judicare quemquam irregularem, tecus tamen quilibet seipsum, sed quo jure? tutius est eligendum, inquit, stante utraque parte tuta, nego; causa incerta effectum certum habere non potest, ut sæpè diximus Admittimus autem illud generale principium, quod scilicet ubi vertitur periculum animæ, seu peccati, nunquam cum illo dubio, vel o-

perari, vel aliquid omittere licitè possimus, id est, nunquam cum dubia, vel incerta conscientia, quam reverà is non habet, qui opinionem verè probabilem ad praxim reducit, quia certò judicat, omne peccatum abesse, citra ullam formidinem, seu dubitationem. Quod verò num. 202. prædictos textus, cap. *ad audientiam, & cap. significasti, de homicidio* ad forum dumtaxat conscientie restringit Illustrissimus, tolerari non potest, cum ad forum fori maxime pertineant, ut patet. Cæterum, veremur opera nostra, coram deo libenter culpas nostras agnoscimus, in cuius conspectu non justificabitur omnis vivens; sed absit, ut cum dubia conscientia, id est, absque certo iudicio practico de rectitudine actionis, unquam operemur; ac proinde in foro interno tutam semper eligimus partem, si hæc materialiter sit tutior, si ve minus tuta, quare frustra omnino in rem hanc tam multa allegat, quæ ad nos non spectant, quasi cum deo lis nobis esset, in qua deus sit actor, Homo Reus; sed quis iudex, inquit? hæc nunquam nobis in mentem venerunt, Deum ut auctorem, Patrem, benefactorem, Judicem veremur; nos in multis reos esse fatemur, & ad Dei misericordiam confugimus, freti præsertim infinitis Jesu Christi Servatoris nostri meritis; sed deo & nobis inferremus injuriam, si lege dubia, voto dubio, jure dubio adstringi hominem diceremus æquè sanè veritati adversatur, qui asserit, ibi peccatum inesse, ubi non est, ac qui dicit, non inesse, ubi est; longè profectò satius, ut ab omni errore liberi simus, illa regula uti, qua statuimus, nihil unquam agendum, vel omittendum, nisi certò sciamus, & judicemus, peccatum non inesse; & quisquis operatur, dum probabiliter tantum judicat, peccatum abesse, reverà peccat; hinc ut aliàs dicebas, ad bene agendum, certò sciri oportet, malum abesse; licet ad malè agendum, sit satis judicare probabiliter adesse malum. Denique inde corruunt reliquæ Illustrissimi declarationes, ex eo quod censeamus, atque juremus, neminem posse proximo peccati periculo exponere se, vel agere cum dubia conscientia; non tamen propterea dicimus, legem dubiam, votum dubium, jura dubia obligare, quia titulus incertus certam obligationem non parit, ut toties diximus; neque hoc vertitur in perniciem animarum, ut ait; cum certò sciamus & judicemus, hujusmodi opiniones esse verè probabiles; ac proinde illarum usum certum, tutum, atque honestum, ex quo sanè nulla absurditas, nulla ineptia, nulla impietas sequitur, ut nobis sæpè Illustrissimus exprobat; & ne omitam illud quod habet de voto dubio, num. 211. dicit, dubium votum obligare, ex Scriptura, *Redde Altissimo tua, vovisti & reddere*; quia fortè vovisti, inquit, sed pariter fortè non vovi; si vovisti, imple quod vovisti; at si non vovi, cur me obligas ad solvendum quod non debeo? itaque causa incerta, nimirum votum dubium & incertum certum effectum, nimirum certam obligationem non producit; nec opinor, negabit, hanc opinionem esse verè probabilem, imò de probabiliorum; unde certò constat, illius usum certum ac tutum esse, pro qua stat multorum & doctissimorum auctorum manipulus, quorum aliquos appellavi in secundo congressu.

42. ANTIM. A num. 212. ad num. 218. impugnatur communem illam sententiam, quod in voto dubio juris, post adhibitam scilicet diligentiam, non obligemur; & in hanc rem citat, cap. *illud de cler. excomm.* ubi in dubio juris, inquit, an sententia excommunicationis lata à delegato, non præmissa monitione, &







odi; sed cum Adversarii eadem semper obrudant, eadem etiam retrudere sæpè cogimur; ut videre est à num. 220. ad num. 225. cum enim Suarez citatus prædictam regulam de tutiore restrinxerit ad casus tantum expressos in jure, aliosque omnino & in omnibus similes, Illustrissimus reponit, Canones præcipere, ut dicta regula eligatur in omni materia, ubi vertitur salutis periculum; & in hanc rem denuo citat eosdem ferè textus; sed ut jam dixi, nemo negat, ubi agitur de salutis periculo, tutiorem partem tenendam esse, quia scilicet opposita tuta non est; uti reverà tutum non est, dubium de Baptismo non baptizare; per dubiam exceptionem, vel exemptionem, certam excommunicationem tolli; Presbyterum non baptizatum iterum non ordinari; subsistere secundum matrimonium, cum impedimento certo publicæ honestatis, differre penitentiam & reconciliationem ad extremam usque agoniam; idem dico de omnibus aliis casibus, in quibus certum jus, certa lex, certa obligatio intercedit, à qua dubia interpretatio vel exemptio, vel solutio nunquam eximit; ac proinde cum una pars certa & tuta non sit, quid mirum, si oppositam tutam, seu tutiorem adversariivè, ut vocant, non comparativè sequi teneamur? ita respondeo ad illud decretum S. Congregationis Concilii de promotio ad Ordinem Subdiaconatus, de quo dubitatum est, an furiosus esset, nimirum certam esse ordinationem, incertam verò exceptionem, ac perinde per istam, illam non tolli. Re-probat etiam, num. 221. interpretationem illorum text. cap. ad audientiam, cap. significasti, quod scilicet in his agatur de dubio homicidii, non verò peccati, eo quod Pontifex judicavit, tutius esse abstinere, quia scilicet abstinendo nullum malum sequeretur, ac verò abstinendo, illud, quod fortè Homicida celebraret; ejus rei vel sola dubitatio, populo scandalo esse poterat, ob summam indecentiam; vult autem Illustrissimus in ea ratione dictos Canones minime fundari, sed in illa universali, quod ubi vertitur salutis periculum & animæ securitas, pars tutior eligenda est. Fatemur ultro in dubiis, in quibus agitur de salute animæ & materia peccati, tutiorem, seu potius tutam partem eligendam esse; & quotiescumque judicium practicum certum non est, & omnis dubitationis, seu formidinis experts ut accidit, in dubiis, circa materiam, formam, validitatem Sacramentorum, &c. item circa medicamenta, partium jura, bellum justum aliaque hujusmodi, de quibus opiniones verè ac certò probabiles non sunt: item circa excommunicationem dubiam, eo modo quem supra satis facile exposuimus; in his inquam dictam regulam ultro admittimus, sed quod in dd. cap. ad audientiam, & cap. significasti, 2. salutis periculi animæ, & peccati mentio fiat, ut Illustrissimus statuit, negandum est; licet enim Pontifex dicat, magnum periculum timeri, si Presbyter ille celebraret, intelligi debet de periculo scandali, & indecentiæ, si fortè Homicidam Populus celebrantem spectaret; falsum est igitur quod dicit Illustrissimus, num. 224. rationem illam de tutiori parte eligenda, ad evitandum periculum peccati, expressam esse in Canone, nimirum, cap. ad audientiam, & cap. significasti, legere scimus, Dei gratia, in dicto Canone ea non legimus, quæ in eo Illustrissimus expressa esse constantissime asserit.

44. PITHANOPH. A num. 225. ad num. 229. refellete conatur tritum illud, efficax licet, argumentum; quod nimirum opinioni probabiliori formido etiam insit, neque illam sequi liceret, quotiescumque op-

posita tutior est; vim hujus argumenti Baro senserat, unde hoc concedere non dubitavit; sed Illustrissimus aliam responsionem opponit, nempe probabilior certam esse moraliter; quod cum alibi jam expostum fuerit, frustra iterum ac tertio diluatur, Sylvestre & Navarrus, quos pro sua sententia citat à nostris partibus stare, jam non semel ostensum est, & tutiorem tantum eligendam esse dicunt, quando vel jura sunt expressa, vel ex electione alterum imminet periculum peccati mortalis; sic enim dicitur verbis Sylvestre, r. Dubium, quæst. 2. num. 2. Questionem porò illam, quam exempli loco adducit num. 226. an scilicet circumstantiæ notabiliter aggravantes necessariò in confessione exprimendæ sint, ultro admitto, damusque illam, quæ negat, esse probabilior, nullus tamen negare aulit, oppositam esse probabilem; quis enim dicat improbabilem, cum & gravissima rationum momenta, & doctissimi auctores pro illa militent; igitur cum probabilis sit altera probabilior quidem, non tamen certa est, quia certa opponitur improbabili, ut sæpè dictum est: idem de alia probabiliori dicendum est, quam etiam exempli loco adducit, num. 227. quod scilicet is, qui peccati mortalis sibi conscius est, non teneatur statim confiteri; manet igitur insolubile argumentum, nec est quod timeat Illustrissimus, ne fortè certa non sit opinio probabilior, maneat conscientia opinionis oppositæ; quia is, qui sequitur opinionem probabilem, sive aequè, sive minus, sive magis, habet conscientiam certam, id est, judicium practicum certum de honesto illius usu, unde habere non potest conscientiam de opposito ut patet; fallitur ergo Illustrissimus, qui conscientiam tantum probabilem à nobis adstrui, sibi perperam persuasit, quod verò pertinet ad locum D. Thom. quæst. 1. art. 13. nobis haud dubiè faver, qui omnem omnino dubitationem à conscientia excludimus; nec aliter exponi potest S. Doctor nisi vis maxime ejus verbi inferatur; de quo satis accurate actum est in superioribus congressibus.

45. ANTIM. Ad tertiam tandem conclusionem descendit Illustrissimus, nimirum quando sunt opiniones utrimque probabiles, nec apparet quanam sit probabilior, aut tutior, non est liberum, alteram eligere, sed servandæ sunt regulæ à jure in dubiis præscriptæ, v.g. in dubio, pro validitate actus judicandum, præferendum quod fieri solet, id est, iuxta probatam consuetudinem, in liorem esse conditionem possidentis; pro reo potius judicandum, quam pro actore, nisi sit causa favorabilis, puta matrimonii, libertatis, & dotis; præferendum, quod benignius est, quod verisimilius, quod plerumque fieri solet: sed inquit, hujusmodi regulæ funditus everterentur, si alterutram partem ad libitum sequi liceret: cuncta hæc ad forum judiciale pertinent, in quo, Judex per leges, secundum dictas regulas judicare jubetur, ut perspicuum est, nec Illustrissimus inficiari ibit. Et verò fatemur ultro, bonum Judicem nihil ex arbitrio suo facere, sed juxta leges & jura pronuntiare; imò si res prorsus ambigua sit, abstinendum illi esse à judicio, & partes ad concordiam & transactionem reducendas; unde perperam nolim Theologis exprobrat, num. 237. quali doceant, Judicem pro arbitrio judicare posse secundum quamlibet opinionem, etiam minus probabilem; cum tamen omnes ferè nostri refragentur ut Sanch. cap. 9. num. 47. ubi citat Sot. Valent. Bannez, Manuel. Ledesm. Vasq. Azor. item Lugo, disp. 37. sect. 10. ubi citat præter allegatos, Laym. Villalob. Maldet. Filli-



Illorum, Decan. Tanner. Castro-Palao, de conscient.  
10. num. 1. ubi citat Suar. Coninck, &c.  
liberum est iudicium, utrem dividat, uti faciendum  
est iudicium Suar. Sayrus, Coninck, & alii, quos  
appellat Castro-Palao, alios addens possem, sed  
frustra; videtur igitur Illustrissimus, an Theologi  
iudicem pro arbitrio iudicare posse secun-  
dum quancunque opinionem probabilem.

46. PITHANOPH. Num. 241. adducit text. in  
cap. 10. num. 1. de sent. excommunic. ex quo firmari  
contendit Illustrissimus suam doctrinam, sed parum  
apparet, meo iudicio; si enim alter conjugum cer-  
tus sit impedimentum, nec petere debet,  
nec reddere; si vero probabiliter tantum credit, po-  
test quidem reddere, non tamen petere, ait Innocen-  
tius III. nevel contra conjugii legem, vel contra ju-  
dicium conscientiae agat; si demum credulitate  
dominatus fuerit, reddere simul & petere po-  
test: ex hoc textu, non modò sententia nostra non  
impugnatur, sed mirabiliter confirmatur; nam si al-  
ter conjugum certus est impedimenti, improbable  
est, valdè esse matrimonium, ac proinde nec pete-  
re, nec reddere potest, quia certa esset fornicatio; si  
est certum levis credulitas de impedimento, quae mi-  
nimè sufficit ad veram probabilitatem, improbabile  
est intercedere impedimentum, certum igitur ve-  
rum esse matrimonium; petere igitur & reddere po-  
test, si demum probabile est intercedere impedimen-  
tum, ac proinde probabile tantum validum esse ma-  
trimonium, est etiam probabile si ve reddat, si ve pe-  
tatur esse fornicarium, probabile item non esse  
fornicarium, igitur tum reddendo, tum petendo ha-  
bendam conscientiam dubiam; practicè igitur, ut ajunt,  
demonstrando igitur peccat, nec dicas ex duobus  
malis, minus eligi; minus enim malum est, redde-  
re, quam contra conjugii legem, licet contra ju-  
dicium conscientiae, quam non reddere, quia hoc  
certius, quin reverà malum sit, quam vis minus;  
propterea igitur est conscientia perplexa, sed illud  
certum est, error, alioquin necessitate peccandi tene-  
remus ad errorem liberari non potest, juxta sen-  
tentiam Adversariorum, in qua iudicium conscien-  
tiae perit cum formidine conjunctum, stante o-  
pinione probabili, at vero juxta nostrum, cum sit ve-  
rè probabile non intercedere impedimentum, sed ef-  
fectum matrimonium, certum iudicium practi-  
cè petere potest de honesto usu dictae opinionis  
probabilis, unde non reddit cum formidine, nec a-  
gitatione iudicium conscientiae, reddendo. Sed hæc  
conclusiones probat, cum pariter aequè concludi pos-  
sent, licet non esse, petere in eo casu, cum certò ju-  
dicium dicte opinionis probabilis, quæ scilicet  
matrimonium validum adstruit, honestum & licitum  
est.

47. ANTIM. Nisi lege cautum esset, ne in eo casu  
petere profectò non dubitarem, in hoc casu,  
cum petere licitum esse, modò contra iudicium  
conscientiae non fiat, id est, modò iudicium pra-  
cticum certum præcedat de honesto usu dictae opi-  
nionis, sed quia jura vetant, ne petat, probabile  
est, quod petere licitè possit; non deest autem  
sufficiens ratio, propter quam Ecclesia in hoc casu  
interdixit, aliud permisit, quia cum usus dictae  
opinionis probabilis de validitate matrimonii duplex  
sit, petendo & reddendo; & cum, petere  
petendi supponat; reddere vero obligationem  
reddendi; jus certum petendi non est, quod funda-  
mentum matrimonii certo; quemadmodum igitur Ju-

dex actoris petitionem rejicit, nisi jus certum habeat;  
ita & Pontifex illum actum petendi exclusit, qui jus  
certum petendi non habuit; at verò quia conjugum  
alter nescius impedimenti jus certum, præsumptum  
scilicet, habet; jus certum unius certam alterius  
obligationem supponit; reddere igitur debet, quia  
certa obligatione tenetur.

48. PITHANOPH. Igitur non jam est opinio pro-  
babilis, quod reddere debeat, cum enim certa sit obli-  
gatio, certum est, quod reddere tenetur; ergò non  
tantum probabile.

49. ANTIM. Ita est, sed cum Judex ex jure certo  
præsumpto unius partis, alteri certam obligationem  
imponere valeat, non mirum est igitur, si Pontifex,  
qui factorum est supremus Judex, reddendi certam  
obligationem imposuerit, conscio impedimenti, cui  
tamen petendi potestatem non facit; fundatus scili-  
cet, tum in certo jure præsumpto alterius, tum in jure  
tantum probabili & incerto istius. At verò præcin-  
dendo ab Ecclesiae lege; cum alter conjugum, con-  
scius scilicet impedimenti, certò iudicare possit, usum  
illius opinionis probabilis de validitate matrimonii  
honestum & licitum esse, haud dubiè & reddere, &  
petere jure valeret, non tamen reddere teneretur,  
cum jus petendi alterius non certum, sed probabile  
tantum esse censeret; nec enim si ve petendo, si ve  
reddendo, contra iudicium conscientiae ageret: i-  
dem prorsus de c. Dominus, de secundis nuptiis, dicen-  
dum est.

50. PITHANOPH. Rediit Illustrissimus num. 242.  
ad cap. illud, de cleric. excomm. quod jam toties citavit, &  
num. 243. vult ex eo probari, credulitatem, seu opi-  
nionem probabilem non eximere peccato mortali  
eum, qui tutiorem partem non eligit. Ad dictum illud,  
non semel responsum est, non esse opinionem proba-  
bilem, quod talis exceptio eximere potuerit illum  
hominem ab incurrenda excommunicatione; & ma-  
lè putat Illustrissimus, quamlibet credulitatem esse  
opinionem probabilem; unde non miror, sententiam  
nostram abominabilem ipsi videri, qualis reverà ef-  
fet, si de qualibet, quantumvis levi & temeraria cre-  
dulitate id à nobis diceretur, quod de opinione verè  
ac certò probabili adstruimus.

51. ANTIM. Non satis erat, textus auctorum &  
SS. Canonum ab Illustrissimo mutari, imminui &  
amplificari, nisi etiam textum sacrum mutilaret;  
cujus rei luculentam fidem facit, num. 244. ubi re-  
fert in hunc modum locum Deuter. cap. 17. v. 8. Si  
difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris,  
& iudicium intra portas tuas videris verba variari, venies  
ad Sacerdotes, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore,  
&c. & facies quacunque dixerint, sequerisque eorum  
sententiam: quàm multa hinc vitia, vix crederem, ni-  
si meis oculis fides habenda esset: 1. enim post  
verbum perspexeris, hæc subduxit, inter sanguinem &  
sanguinem, causam & causam, lepram & lepram: 2. post  
verbum variari, hæc etiam subduxit: Surge & as-  
cende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. 3.  
post verbum venias, omisit conjunctionem copula-  
tivam, quæ: 4. post vocem Sacerdotes, omisit has  
duas, Levitici generis. 5. post verbum dixerint,  
suppressit hanc clausulam, qui præsent loco, quem  
elegerit Dominus, & docuerint te, juxta legem ejus.  
6. vocem quacunque, potuit, pro quodcumque;  
7. denique versum 8. composuit ex 8. 9. 10. 11.  
sed cur hæc? ut traduceret ad opinionum mora-  
lium veritatem, de qua tamen hoc loco non  
agitur, sed de causis legalibus, tum sacris, tum  
judicialibus, in ordine ad iudices, in singulis civi-  
tatibus,



tatibus, juxta legem, constitutos, ut constat ex iis, quæ data opera suppressa fuerunt; ita prorsus Cornelius à Lapide in hunc locum & alii; nec Doctor Angelicus hoc loco utitur contra nostram sententiam, sed potius contra sententiam Adversariorum, nimirum ante definitionem & sententiam judicium, non statim in severiorem partem eundem esse, sed in *mitiorem*; tunc leges; unde vides, quàm bene probet Illustrissimus suam sententiam repetit etiam *num. 245 cap. veniens* de presbytero non baptizato; sed nemo unquam dixit, opinionem verè probabilem, ordinatum ante baptismum denuò ordinandum non esse; præsertim post decretalem illam Innocentii III. unde videtur Illustrissimus qui constanter asserit, verè probabilem esse; quod certè miror, ab eo dici, uti & sustineri, Sacramentum matrimonii à non baptizatis initi; quod Florentino penitus repugnat, à quo baptismus janua Sacramentorum appellatur: Quod autem dicit de Eucharistia, non baptizandis porrigenda, parum Theologicum est; sed jam supra cautè observatum est, dubitationes, seu rationes illas in *dict. c. veniens*, circa hoc expositas, non esse Pontificis, sed eorum, qui de illo casu coram Ferrariensi disputarant, unde juxta notas margini prudenter appositas, illud *coram vobis* deest in textu: non est igitur opinio verè ac certè probabilis, non baptizatum ordinari posse; sed hoc Canonistæ, seu potius decretistæ condonandum, nempe hujusmodi auctoribus id satis solene est, ut non raro hallucinentur in Theologicis, si fortè aliquando suam falcem mittunt in Theologorum mellem.

52. PITHANOPH. Memini, multa in hoc genere à te olim observata fuisse, & ex iis nonnulla mihi communicata; illud Abb. lepidissimum mihi visum est, in *cap. significasti, de elect. num. 4.* ubi satis multa contra auctoritatem Romani Pontificis cum dixisset, quorum causa, tum ab Illustrissimo nostro, tum à Sylvestro, *v. opinio, num. 2.* jure correptus est, quia in *dict. cap. veniens*, fit mentio Apocrisarii; hierant nuntii, vel legati Romani Pontificis ad Imperatores, seu populos Orientis; dicitur, inquit, Apocrisarius ab *apos*, quod est nuntius, & *Chrysis*, quod est aurum, quasi nuntii deaurati; dicunt tamen, quod nuntii Papæ non sunt tales, sed plumbati; sed dic, quia nihilominus dici possunt deaurati, quia dant plumbum & reportant aurum: ridiculam certè Etymologiam, & tanto indignam auctore; ab *apos*, inquit, quid est illud *apos*? inaudierat fortè aliquid de voce Græca *ἀποσταλῆναι*, id est, mittere, & cum totam adhibere ad intentum non posset, mediam adhibuit; in alia voce *Chrysis* geminum vitium est: nam Apocrisarius non scribitur per *χ*, sed per *κ*, nec per *ο*, sed per *ι*. Sed ut plumbeum illud scomma Romanæ Curie impingeret, etiam contra Grammaticam peccare non recula-vit, id est, minus peccare, ut gravius peccaret; sed quæso te pergamus.

53. ANTIM. Hæc quidem per jocum aliquando, nonnulla memini adnotasse in Euphyandro meo; cæterum magnos illos SS. Canonum interpretes magnificendos semper esse putavi; nec etiam desunt nostros inter Theologos, quibus nonnulla inepta & absurda exciderint; crede mihi, quodlibet hominum genus, suis vitiis non caret, sed pergamus, ut vis. *Num. 246.* ultimo & efficaciter, inquit, suam sententiam probat, quia qui judicat probabiliter, aliquid esse licitum, cum habet scrupulum de opposito, agit contra dictamen conscientie, & peccat nisi deponat scrupulum & conscientiam erroneam; ergo multò magis peccat, si de opposito non solum

habeat scrupulum, sed etiam opinionem æquè probabilem: ita Illustrissimus ad verbum; vix aulim dubitare, quin hæc sint ascititia, nec enim mihi facile persuasum, hæc Illustrissimo etiam per incogitantiam excidisse, cum reverà sint Homini, qui vel somniat, vel non capiat terminos, vel ratiocinari non sciat; sed ut hoc, non apud doctos utcumque, illi enim primo intuitu perspicunt, sed apud rudiores & Tyrones constet, quomodo fieri potest ut is peccet, qui judicat probabiliter aliquid esse licitum; quæ enim lege hoc vetitum est? fateor ultro, non posseturò operari, nisi certò judiceret, licitum esse operationem, sed Illustrissimus non loquitur de operatione, sed de judicio probabili, quod nemo unquam dixit, peccatum esse; aliud enim est judicare probabiliter aliquid esse licitum, aliud illud ipsum agere: deinde judicium probabile non est tantum conjunctum cum scrupulo, sed cum formidine de opposito, quod ipsemet Illustrissimus paucis post versibus ultro fatetur: *plus est, inquit, habere opinionem, probabilem scilicet, quàm scrupulum*; denique non est, quod deponat conscientiam erroneam, tum quia hic non agitur de conscientia, sed tantum de judicio speculativo probabili, tum quia judicium probabile error dici nequit; accedit, quod hæc nihil prorsus ad usum opinionis probabilis, quem nunquam adhiberi posse, dicimus, abque judicio practico certo, quod proxima est operationis humane regula; unde corrunt omnes Adversariorum machinæ, quia reverà præmissis dicto judicio practico, sine ulla formidine & dubitatione, imò sine ullo scrupulo & temeraria credulitate operamur. Citat deinde in hanc rem, *num. 249. cap. per tuas, i. de sum. in quo bis errat*: primò quidem, quia citat, *cap. per tuas 2.* cum tamen sit, *cap. per tuas 1.* Secundò, quia dicit, ibi agi de Monacho ordinato ab Episcopo, quem credidit simoniacum, ac proinde formidabat, ab eodem ad superiores Ordines promovet; quod tamen falsum est: nam ille Monachus, ut disertè legitur in textu, à Diocetano Episcopo fuit in Subdiaconum ordinatus, sed postmodum dicit, ex relatione quorundam, quod Episcopus multoties commiserat vitium simoniæ; propterea idem Monachus in suscepto formidat ordine ministrare, nolens ab eodem Episcopo ad superiores Ordines promovet; ita textus: Responder Pontifex, ut in suscepto Ordine securè ministraret; rectè quidem, quia eo tempore, quo fuit ordinatus, non credidit Episcopum ordinatorem simoniacum esse, ut Illustrissimus innuere videtur, sed postmodum tantum; non posse tamen durante hujusmodi scrupulo seu credulitate, superiores Ordines ab eodem suscipere, nisi credulitatem illam temerè admissam deponat; sed hæc nihil ad nos, qui nunquam diximus, contra conscientiam, quempiam licitè operari posse; at requiri semper judicium practicum, quod omnem prorsus dubitationem excludit.

54. PITHANOP. Regerit denuò, *num. 251. textum* Aristotelis dicentis, non esse nobis liberum opinari, quem supra jam discussimus, uti & Doctoris Angelici locum, *ex quodlib. 8. art. 13.* toties ventilatum, ex quo illud unum dumtaxat probatur, conscientie judicium certum esse debere, & omnis formidinis expers; quod autem ibi loquatur S. Thomas de conscientia, certo certius est; cum enim de illo casu agat, qui in contrarietate opinionum versatur; fieri non potest esse contrarietatem opinionum, nisi interveniat judicium speculativum probabile; igitur cum aliqua formidine conjunctum. Imponit autem



